

Theater en Dans in Utrecht

Sectoranalyse voor de gemeente Utrecht

Bastiaan Vinkenburg
Daniële Streep
Anouk Leeuwerink

Utrecht, 2 februari 2018

Theater en Dans in Utrecht - Sectoranalyse

Inhoud	Pagina
1. Waarom en hoe van de sectoranalyse	4
1.1 Context	4
1.2 Betrokkenheid van het veld	4
1.3 Methodiek met ruimte voor waardevolle inzichten	4
2. Theater en Dans in waardenperspectief	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Artistieke waarde	5
2.3 Maatschappelijke waarde	6
2.4 Economische waarde	7
3. Publiek & participatie	8
3.1 Stedelijke omvang en groei	8
3.2 Profiel van bezoekers	8
3.3 Diversiteit van het publiek	9
3.4 Stimulansen voor collectieve publieksgroei	10
4. Schets van theater en dans in Utrecht	11
4.1 Het veld overziend	11
4.2 Schets van Utrechtse makers	12
4.3 Podia en overige presentatieplekken	14
4.4 Festivals	17
4.5 Verbindingen	18
5. Talentontwikkeling: wegen naar de toekomst	20
5.1 Schets van het thema talentontwikkeling	20
5.2 Opleidingen	21
5.3 Doorstroming	21
5.4 Conditie voor (collectieve) talentontwikkeling	22
6. Thema's en ontwikkelingen in theater en dans	24
6.1 Inleiding	24
6.2 Vestigingsklimaat	24
6.3 Speelruimte voor Utrechtse makers	25
6.4 Flexibiliteit van speelplekken	25
6.5 Culturele diversiteit	26
6.6 Financiering voor productie	27

Bijlage 1 – gesprekspartners	31
Deelnemers aan de sessie Productie op 7 september 2017	31
Deelnemers aan de sessie Talentontwikkeling op 14 september 2017	32
Deelnemers aan de sessie Presentatie op 19 september 2017	33
Bijlage 2 – Bronnen en aanvullend materiaal	34

1. Waarom en hoe van de sectoranalyse

1.1 Context

De gemeente Utrecht heeft Berenschot gevraagd een sectoranalyse Theater en Dans op te stellen. Aanleiding voor deze analyse vormt de aanstaande verandering in het cultuurbestel waarbij de stedelijke regio's meer invloed krijgen. De gemeente laat gedurende 2017 de diverse culturele deelsectoren analyseren, om de gehele cultuursector in samenhang te kunnen overzien.

Deze analyse richt zich op de productie en de presentatie over de breedte van het professionele theater en de dans, gesubsidieerd en niet gesubsidieerd, inclusief de talentontwikkeling als proces om te komen tot die professionele positie. In deze analyse wordt ook specifiek gekeken naar jeugdtheater, te weten het theater dat gericht is op publiek van kinderen en jongeren. Waar relevant wordt de positie van de sector in Utrecht vergeleken met andere grote steden. In de sectoranalyses Amateurkunst en Cultuureducatie is specifiekere aandacht voor het amateurveld en de wijken.

Het komende hoofdstuk plaatst de Utrechtse theater- en danssector in een waardenperspectief en bevat enkele aanbevelingen. In het derde hoofdstuk gaan we in op de vraagkant: publiek en participatie. Het vierde hoofdstuk bevat de schets van de Utrechtse theater- en danssector: makers, gezelschappen, podia en festivals. Daarna gaan we dieper in op talentontwikkeling van opleiding tot en met doorstroming, waaraan ook een werksessie was gewijd en wat een zeer relevant onderwerp blijkt in deze sectoren. Ten slotte schetsen we overige thema's en ontwikkelingen zoals speelruimte, culturele diversiteit en gemeentelijke financiering.

1.2 Betrokkenheid van het veld

Voor de totstandkoming van deze analyse is gebruik gemaakt van diverse informatiebronnen, variërend van landelijke trendanalyses tot concrete plannen en websites van het Utrechtse veld. Om tot een lokaal ingekleurde en breder gedragen analyse van de theater- en danssector in Utrecht te komen, zijn drie sessies georganiseerd, een voor elk van de invalshoeken productie, presentatie en talentontwikkeling, waaraan professionals hebben deelgenomen die werkzaam zijn in Utrecht evenals daarbuiten. De bevindingen in deze sectoranalyse zijn gebaseerd op input uit deze werksessies met het geraadpleegde veld. Soms wordt verwezen naar meningen van spelers die niet per se representatief zijn voor het gehele veld. Het eerste concept van de sectoranalyse is ter toetsing voorgelegd aan de deelnemers van de werksessies. Vanuit de opdrachtgever, gemeente Utrecht, hebben Carolien Labib en Liesbeth van Droffelaar het traject begeleid en ondersteund.

1.3 Methodiek met ruimte voor waardevolle inzichten

In deze analyse is de Berenschotmethodiek *Sectorperspectieven* toegepast, die Berenschot in samenwerking met de Raad voor Cultuur heeft ontwikkeld. Deze methodiek, die voortbouwt op de klassieke SWOT-analyse, gaat uit van een waardenoriëntatie (artistiek, maatschappelijk en economisch) en biedt de kans om samen vooruit te kijken. Dat leidt niet per se tot volledigheid, maar wel tot geloofwaardigheid en draagvlak. De methodiek verenigt het huidige beeld van wat er goed en minder goed gaat in de sector met de verwachte ontwikkelingen, en biedt vanuit daar handvatten om via beleidsinterventies de gewenste ontwikkelingen mede vorm en richting te geven. Zo kan deze rapportage dan ook worden gelezen.

2. Theater en Dans in waardenperspectief

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk is te lezen als samenvatting van de sectoranalyse. Het is opgebouwd vanuit de drie perspectieven van waarde van de theater- en danssector in Utrecht: artistiek, maatschappelijk en economisch. Langs deze lijnen presenteren wij hier onze voornaamste bevindingen en voegen daar de aanbevelingen van Berenschot aan de gemeente aan toe.

2.2 Artistieke waarde

Het artistieke profiel van de stad Utrecht krijgt op het gebied van theater in de eerste plaats vorm door het stadsgezelschap Theater Utrecht, dat tot de artistieke voorhoede van Nederland behoort. Het Filiaal theatermakers, DOX en De Dansers richten zich primair op jeugd en zijn daarin landelijk bekend. Zij hebben een belangrijke rol in het bereiken van jong publiek, ook via scholen, en voor het opsporen en aansporen van jonge talenten voor de podiumkunsten. Schweigman& en Studio Dries Verhoeven werken, vanuit Het Huis Utrecht, aan nieuwe multidisciplinaire vormen van theater, die landelijk en zelfs internationaal worden gepresenteerd. Aluin speelde de afgelopen jaren veel klassiek repertoire, zowel in Utrecht als landelijk. Kleinere gezelschappen zoals Het NUT en Stut richten zich vooral op Utrechtse bevolking. Daarmee is in Utrecht een divers palet aanwezig van theatermakers die de artistieke focus als uitgangspunt in het maakproces nemen en anderen die produceren in interactie met het publiek.

Het aantal dansgezelschappen is in Utrecht kleiner dan het aantal theatergezelschappen, maar het neemt inmiddels wel toe. De Dansers heeft zich al lange tijd bewezen in Utrecht en na 155 hebben ook recent twee startende gezelschappen zich gevestigd in Utrecht. Dat beeld sluit aan bij andere grote en middelgrote steden, waarin dans eveneens een kleinere sector is dan theater. Daar komt bij dat Utrecht geen dansopleiding heeft als bron van nieuwe aanwas. Dans wordt overigens wel regelmatig getoond op de Utrechtse podia en festivals, in scholen en op alternatieve speelplekken.

Utrecht heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in presentatieplekken en die zijn nu op orde, in het centrum en in Leidsche Rijn. Alle Utrechtse gezelschappen spelen jaarlijks in Stadsschouwburg Utrecht, Theater Kikker en Podium Hoge Woerd. Sommige voorstellingen worden op meerdere plekken geprogrammeerd, vanuit de overtuiging dat op deze manier een zo divers en groot mogelijk publiek wordt bereikt. Het Huis Utrecht en De Paardenkathedraal zijn ook breed beschikbaar als podium. Naast het aanbod dat op podia wordt gebracht, spelen professionele makers op tijdelijke plekken, zoals leegstaande industriële panden, een gymzaal of op straat.

Utrecht heeft enkele festivals voor de scenische podiumkunsten met elk een vrij specifiek profiel. SPRING Performing Arts Festival richt zich op (internationale) hedendaagse podiumkunsten, Tweetakt op jeugd podiumkunsten en Café Theater Festival op locatietheater in de publieke ruimte. Deze festivals in Utrecht worden gewaardeerd en daarom gesubsidieerd. Er zijn diverse kleinere festivals en incidenteel bieden ook festivals uit andere culturele sectoren plek aan theater of dans.

Op het gebied van talentontwikkeling zijn grote zorgen in Utrecht, net als in de rest van Nederland. Makers in Utrecht geven aan dat er door een gebrek aan budget en langdurig beschikbare plekken te weinig gelegenheid is om te produceren en zich te ontwikkelen. De kansen voor het opbouwen van een beroepspraktijk voor jonge makers tussen de opleidingen en de top zijn zeer beperkt.

Ondersteun de ontwikkelambities van de instellingen

De Utrechtse theater- en danssector zijn kwalitatief hoog aangeschreven maar opereren noodgedwongen betrekkelijk kleinschalig. De ambities van de sector, ook ten aanzien van het bereiken van meer publiek in de groeiende stad, sluiten niet goed aan bij de beschikbare middelen. Dat houdt veel van de instellingen kwetsbaar, hoezeer zij ook met elkaar en de stad verbonden zijn. Grotere budgetten en een gedifferentieerde subsidiesystematiek voor talentontwikkeling zijn gewenst door gezelschappen, podia, festivals en wijkcultuurhuizen. Daarmee kunnen zij jonge makers begeleiden in hun artistieke ontwikkeling en bij het opbouwen van publiek. Dat zou het vestigingsklimaat in Utrecht voor makers in theater maar ook in dans aantrekkelijker maken. Visie, samen optrekken van sector en gemeente en extra budget zijn nodig voor het creëren van artistieke waarde voor de toekomst.

2.3 Maatschappelijke waarde

De maatschappelijke waarde van kunst en cultuur betreft in de lokale context de bijdrage aan de samenleving, in het bijzonder de participatie en ontwikkeling van bewoners van Utrecht. Het gaat om het laten genieten van en deelnemen aan cultuur door de bevolking, en om de onderlinge verbindingen. Er zijn ook meer instrumentele sociale effecten van kunst en cultuur, zoals hogere inclusiviteit van de bevolking en betere leefbaarheid, met name in achterstandswijken van de stad.

De groei van het aantal inwoners, ook met een migratieachtergrond, biedt de theater- en danssector kansen om nieuw publiek aan zich te verbinden. Het is daarbij van groot belang om te investeren in publieksbinding met deze doelgroepen. Theater en dans bereiken in Utrecht een behoorlijk groot publiek, maar het grootste deel daarvan is wel hoogopgeleid en weinig etnisch divers, vooral bij de grote podia en gezelschappen. Dit is overigens een landelijk fenomeen. De gemeente heeft in de cultuurnota 2017-2020 uitgesproken dat het belangrijk is de drempel naar het culturele aanbod lager te maken. De podia en de gezelschappen engageren zich met deze ambitie en zijn doordrongen van de noodzaak tot een grotere culturele diversiteit in de theater- en danssector. Ze zetten hiertoe concrete stappen, onder meer in PACT Utrecht, een breed netwerk van culturele organisaties dat actief wil werken aan meer inclusiviteit in de sector. Om te komen tot een brede cultuuromslag is samenwerking met de gemeente en andere spelers in het sociaal domein van belang.

Er zijn kleinere Utrechtse gezelschappen en festivals die erop gericht zijn een divers publiek in de wijken te bereiken. Voorbeelden zijn Stut, New Dutch Connections en Watjadel die vaak juist op andere plekken dan de (grote) podia te spelen. Deze gezelschappen betrekken vaak wijkbewoners en bijvoorbeeld asielzoekers en vluchtelingen bij het maakproces, wat een positieve bijdrage levert aan sociale inclusie. De wijkcultuurhuizen spelen een belangrijke rol in het bereiken en betrekken van bewoners in de wijken die van huis uit minder worden aangesproken door theater en dans. Vanuit de wijken kunnen ook initiatieven worden ontwikkeld gericht op het opsporen van talenten.

Stimuleer de brede en actieve cultuurparticipatie

De gemeente heeft als speerpunt in het cultuurbeleid dat cultuur voor iedereen moet zijn. De gemeente kan bijdragen aan het bereiken van een breed en divers publiek en daarmee de cultuurparticipatie stimuleren. Vanuit cultuurparticipatie worden ook de kansen om het podium te bereiken vergroot voor talenten die niet gewend zijn om de bekende en gebaande paden te volgen. De gemeente kan dit doen, niet alleen door de gezelschappen en podia die in de wijken actief zijn financieel te ondersteunen, maar ook door positief te communiceren over kunst en cultuur.

2.4 Economische waarde

Utrecht is gezegend met een groot, breed en jong publiek voor cultuur, wat goed zichtbaar is in de belangstelling voor theater en dansvoorstellingen. Hoewel het aantal voorstellingen vergelijkbaar is met andere (universiteits)steden, ligt het aantal bezoeken aan podiumkunsten per inwoner hoger. De groei van Utrecht biedt kansen voor verdere toename van de cultuurdeelname van het publiek. Utrecht scoort hoog wat betreft woonaantrekkelijkheid en de beschikbaarheid van podiumkunsten speelt daarin een belangrijke rol, zo blijkt uit onderzoeken van de Atlas voor Gemeenten. Het gaat niet alleen om het directe gebruik van de culturele voorzieningen, maar ook om de optiewaarde: het feit dat de voorzieningen bestaan is al van waarde voor huidige en toekomstige bewoners, nog ongeacht of deze voorzieningen ook worden bezocht. De Cultuurkaart Utrecht van de Atlas voor Gemeenten gaat nader in op de aantrekkingskracht van kunst en cultuur en de diverse daarmee gecreëerde waarden, die ook financieel worden vertaald.

De economische baten voor de stad Utrecht zijn, zoals is beschreven in de Cultuurkaart, in Utrecht relatief hoog vergeleken met andere steden. Dat komt volgens de Atlas voor Gemeenten doordat de Utrechtse podia relatief veel bezoekers van buiten de stad trekken, evenals de festivals. De investeringen van de gemeente in culturele voorzieningen, vooral de podia, leiden tot hogere directe inkomsten voor de sector en voor hogere bestedingen aan andere ondernemers in Utrecht, zoals de horeca. Het centrum profiteert daar met name van, maar de wijken in toenemende mate ook. In Utrecht is verder commercieel theater- en musicalaanbod van onder meer het Beatrixtheater, waar veel bezoekers van buiten de stad mee worden aangetrokken.

De subsidiëring en daarmee stimulering door de gemeente van de theater- en dansgezelschappen, bestaand en nieuw, biedt onderbouwing aan de cofinanciering van Utrechtse spelers door het rijk via de basisinfrastructuur, het Fonds Podiumkunsten en het Fonds voor Cultuurparticipatie. De provinciale financiering voor de podiumkunsten in stad en regio blijft daarbij achter. Het gemeentelijk cultuurbudget is de afgelopen jaren beperkt verhoogd en groeit vooralsnog niet mee met de groei van de stad en de ambities van de cultuursector. De theater- en danssector heeft bovendien baat bij differentiatie van de gemeentelijke subsidiesystematiek en afstemming over de prestatie-eisen die aan aanvragers worden gesteld. Met name ten aanzien van talentontwikkeling ontbreken de middelen die de toekomst van de theater- en danssector een impuls kunnen geven.

Durf de sprong te maken naar culturele metropool

Utrecht is toe aan een schaalessprong op cultureel gebied, is een van de belangrijkste constatering van de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020, die door de theater- en danssector sterk wordt onderschreven. Het veld herkent en erkent dat Utrecht nu de mogelijkheid kan pakken om uit te groeien tot een échte culturele metropool. Er is behoefte aan een impuls op inhoud, ruimte en menskracht, om de toegevoegde waarde van theater en dans voor de Utrechtse samenleving verder te ontwikkelen. Gezelschappen, podia en wijkcultuurhuizen lopen nu tegen hun grenzen op. Een structurele en substantiële financiële injectie kan voor de theater- en danssector voor impulsen zorgen. Er worden in deze sectoranalyse kansen benoemd in groei van programmering, productie- en presentatiemogelijkheden en inzet op talentontwikkeling en werkruimtes. De cultuursector als geheel is voor Utrecht een economisch betekenisvolle sector die het waard is om in te investeren, is een beeld dat uit deze en andere sectoranalyses kan worden gedestilleerd. Het veld doet een beroep op de gemeente om de regie te nemen en een integraal en gezamenlijk plan inclusief bijpassende middelen te creëren met ambitie en een onderscheidend profiel.

3. Publiek & participatie

3.1 Stedelijke omvang en groei

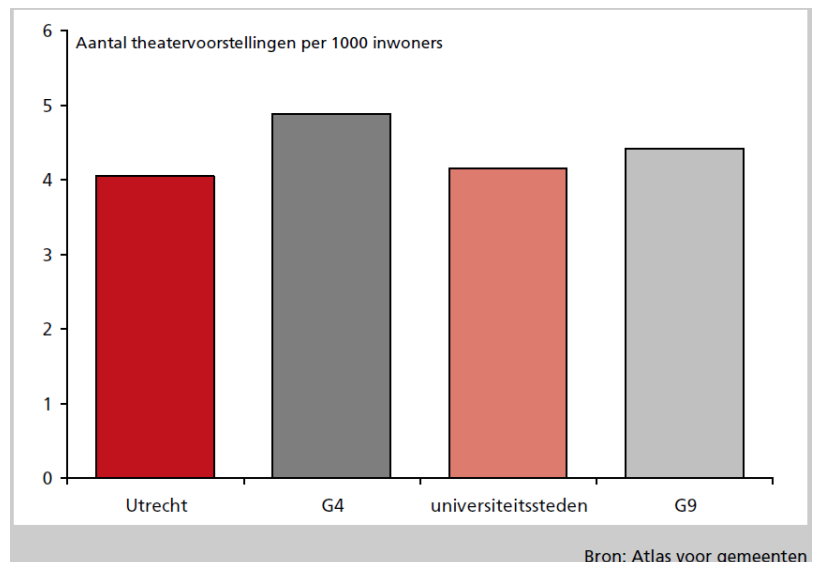
De komende tien jaar zal het aantal inwoners van Utrecht naar verwachting stijgen tot 400.000, bijna 60.000 meer dan in begin 2017. Er liggen kansen voor de sector om van die groei te profiteren. Utrecht is de jongste stad van Nederland door de aanwezigheid van veel kinderen en studenten. De prognose is dat Utrecht relatief jong blijft. De vergrijzing is in Utrecht veel minder dan in omliggende gemeentes en Nederland (ongeveer 10 procent van het aantal inwoners is 65-plus).

De Utrecht Monitor toont een aantal ontwikkelingen die van invloed zouden kunnen zijn op de ontwikkeling van de theater- en danssector in de stad. Zo zullen tussen 2017 en 2040 alle tien de Utrechtse wijken groeien. Utrecht Zuidwest en Leidsche Rijn groeien het sterkst. Daarnaast meldt de Monitor dat op termijn een derde van de Utrechters een migratie-achtergrond zal hebben, waar dat nu nog een vijfde is. Wel is de verscheidenheid groot: maar liefst 263 landen vormen de achtergrond van Utrechters, waaronder Nederland, Marokko en Turkije het meest omvangrijk zijn.

Dat het publiek groeit en verandert van samenstelling rechtvaardigt op termijn groei van het aanbod en biedt tegelijkertijd kansen voor de sector tot grotere publieksbinding. Van alle Utrechters heeft 83 procent in 2016 een culturele activiteit bezocht, blijkt uit de Utrecht Monitor 2017. Het vaakst was dat een film, een festival of een evenement. Ongeveer de helft van de Utrechters bezocht een theater- of dansvoorstelling.

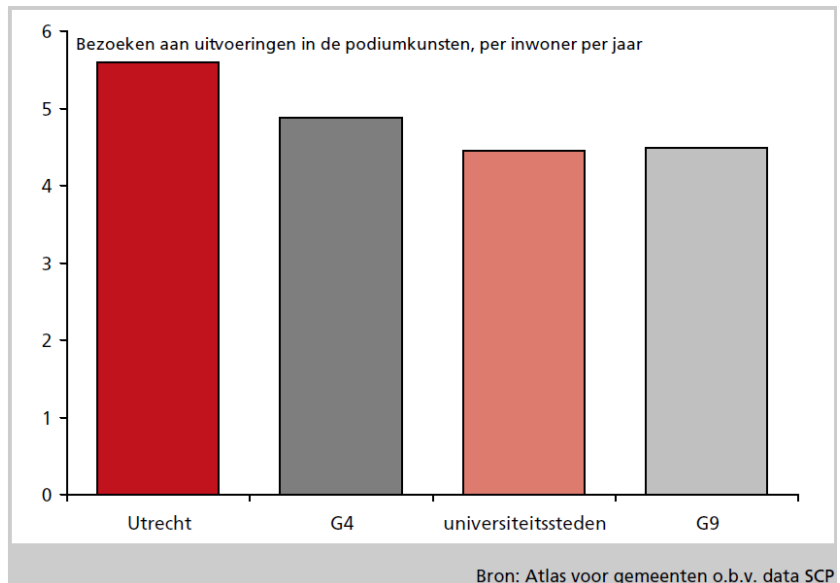
3.2 Profiel van bezoekers

Het aantal theatervoorstellingen per 1.000 inwoners in Utrecht in 2015 is vergelijkbaar met dat in andere universiteitssteden en marginaal lager dan in de G9, de negen grootste culturele gemeenten. Dat getal wordt echter sterk omhooggetrokken door Amsterdam (en deels ook door Rotterdam), waar veel meer voorstellingen per 1.000 inwoners zijn. Dat is terug te zien in de cijfers van de Atlas voor gemeenten voor de G4. Zie ook de Cultuurkaart Utrecht 2017.

Cultuurdeelname ligt onder hoogopgeleiden in de afgelopen jaren een stuk hoger dan onder laagopgeleiden, zowel landelijk als in Utrecht. Van de hoogopgeleide Utrechters heeft bijna iedereen (96 procent) in 2016 een culturele activiteit bezocht, net als 83 procent van de inwoners met een middelbare opleiding. Onder de laagopgeleide Utrechters was dat iets meer dan de helft.

Utrecht heeft een relatief hoogopgeleide, cultuurminnende bevolking. Dat is terug te zien in de cultuurdeelname: het aantal bezoeken aan de uitvoeringen in alle vormen van podiumkunsten per inwoner ligt in Utrecht aanzienlijk hoger dan in de G4, G9 en in andere universiteitssteden, volgens onderzoek van de Atlas voor gemeenten met cijfers van het SCP, die in de Cultuurkaart Utrecht zijn

opgenomen. Dit ervaart de theatersector zelf ook. Onder gezelschappen leeft de ervaring dat als je in Utrecht geen volle zaal trekt, je in de rest van het land een probleem hebt.

3.3 Diversiteit van het publiek

De groei van het aantal inwoners, van de wijken en van mensen met een migratie-achtergrond biedt de theater- en danssector kansen om nieuw publiek aan zich te verbinden. Het is daarbij van groot belang om te investeren in publieksbinding met deze doelgroepen. Ook de gemeente onderschrijft dit in de Nota Subsidievoorstellen 2017-2020, en zij legt de verantwoordelijkheid bij de instellingen zelf, en dan vooral de wijkcultuurhuizen: “De uitdaging voor de versterking van de inclusiviteit ligt bij alle culturele instellingen. Het is belangrijk de drempel naar het culturele aanbod lager te maken, de hele stad kan daarbij als podium worden gebruikt en met name de wijkcultuurhuizen spelen hier een belangrijke rol in. Door de ligging in het hart van verschillende wijken waar de cultuurparticipatie laag is, vormen zij bij uitstek een laagdrempelige functie naar de bewoners van deze wijken.”

De wijkcultuurhuizen zijn van betekenis en misschien wel onmisbaar voor zowel actieve als passieve cultuurparticipatie in en vanuit de wijken. In andere grote steden, die over het algemeen een veel meer diverse bevolkingssamenstelling hebben dan Utrecht, zijn ook dergelijke initiatieven. De Utrechtse wijkcultuurhuizen worden gewaardeerd, door het veld en door de Adviescommissie. Met name ZIMIHC manifesteert zich ook nadrukkelijk landelijk en wordt in andere steden vaak als succesvol voorbeeld gezien en genoemd. De welzijnsbudgetten voor de wijkcultuurhuizen zijn echter afgenomen of zelfs weggevalen en daar is weinig cultuursubsidie voor in de plaats gekomen.

De sector vertoont verschillende positieve ontwikkelingen om een diverser en inclusiever publiek te bereiken. Het jeugdtheater bereikt via schoolvoorstellingen een zeer divers publiek. Festivals zetten onder meer in op nieuw publiek door projecten op openbare plekken te presenteren. Met hun diverse aanbod hebben zij een breed en gevarieerd bereik, ook onder minder reguliere theaterbezoekers. Stadsschouwburg Utrecht programmeert geregeld voor specifieke doelgroepen, ook als verwacht mag worden dat de zaal niet vol zal raken. Het juiste publiek bij de juiste voorstelling is volgens de schouwburg belangrijker dan een volle zaal. Dit zijn ontwikkelingen waar de sector op doorbouwt om aansluiting te blijven vinden met het Utrechtse publiek van de toekomst.

3.4 Stimulansen voor collectieve publieksgroei

De gemeente heeft als belangrijk onderwerp in het cultuurbeleid dat cultuur voor iedereen moet zijn. Naast de eigen inzet van de sector liggen er ook kansen in collectieve promotie en het delen van publiek. Collectieve marketing speelt een grote rol bij het vergroten en mogelijk diversifiëren van publiek. Daarvoor zijn in Utrecht nog te weinig faciliteiten, is het oordeel van spelers in het veld. De adviescommissie en de gemeente suggereren dat de stichting Utrecht Marketing op het punt van publieksbereik voor meer effectiviteit en efficiëntie kan zorgdragen. Uit de werksessies klonk ook het geluid dat de politiek een te kleine rol speelt in de promotie van het theater- en dansveld. De gemeente kan bijdragen aan de collectieve promotie door kunst en cultuur positief in beeld te brengen bij een breed publiek. Dit gaat over meer dan geld: het gaat ook over de toon van het debat over kunst en cultuur.

4. Schets van theater en dans in Utrecht

4.1 Het veld overziend

De Adviescommissie Cultuurnota was aan de vooravond van de cultuurnotaperiode 2017-2020 enthousiast over theater en dans in Utrecht. De commissie ziet Utrecht als een gemeente met een breed en bruisend aanbod dat passend is voor de diverse publieksgroepen in de vierde stad van Nederland. De gezelschappen bedienen met diverse stijlen een breed publiek in de stad en zijn bekend en geroemd tot ver buiten Utrecht. De ambities van jonge makers sluiten goed aan bij de specifieke stadspopulatie met een groot aantal studenten en andere jong volwassenen. De Utrechtse festivals SPRING Performing Arts Festival en Tweetakt dragen als (co-)producent bij aan het Utrechtse makersklimaat, net als Stadsschouwburg Utrecht. Podia en gezelschappen werken samen, versterken elkaar en de afstemming tussen vraag en aanbod is voldoende in evenwicht, volgens de Adviescommissie.

De sectoranalyse toont een divers palet aan gezelschappen en presentatieplekken. In dit hoofdstuk worden eerst de samenhang en verbindingen beschreven, vervolgens de gezelschappen, daarna de podia en ten slotte de festivals en overige presentatieplekken. Onder de bestaande instellingen zijn verschillen op te merken in de positie van gevestigde gezelschappen aan de ene kant, zoals de rijksgesubsidieerde groepen Theater Utrecht en Het Filiaal theatermakers en het middensegment met Schweigman& en Studio Dries Verhoeven die stedelijk en landelijk presenteren, en de diverse kleinere collectieven, gezelschappen en makers die minder zichtbaar maar toch ook actief zijn in Utrecht. Deze kleinere groepen en individuele makers opereren meer in de marge, soms met projectsubsidies en vaak zelfs zonder gemeentelijke subsidies. Een aantal talentvolle jonge theatermakers is opgenomen onder de vleugels van Utrechtse instellingen, zoals Espen Hjort en Davy Pieters bij Theater Utrecht en Nina Boas en Sieger Baljon bij Het Huis Utrecht.

De Utrechtse theater- en danssector laat verscheidene crossovers en verbindingen tussen bestaande groepen zien. Utrechtse makers die hebben meegedaan aan de werksessies zijn positief over de sfeer die er tussen de groepen onderling en de presentatieplekken heerst. De kleinere instellingen voelen dat de grotere verantwoordelijkheid voor hen nemen en waarderen dat.

Verder is opvallend aan het palet van Utrechtse instellingen dat het overwegend bestaat uit theatergezelschappen en -makers. Er zijn enkele gespecialiseerde jeugdtheatergezelschappen. Ook veel theatergezelschappen die zichzelf niet affichereren met jeugdtheater, bereiken met hun schoolvoorstellingen grote groepen jongeren. De genres theater en jeugdtheater laten daarmee in praktijk veel overlap zien, en artistiek gezien hoeven deze genres niet strikt gescheiden te worden beschouwd. Het aantal dansers dat Utrecht als basis heeft is in Utrecht kleiner dan de (jeugd)theatersector. In 2016 noteerde de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020 nog dat een dansgezelschap voor een volwassen publiek in Utrecht ontbrak. Vier gezelschappen in Utrecht richten zich op dans, waarvan er twee recentelijk zijn gevestigd in Utrecht. Dat aantal sluit overigens wel aan op de behoefte van het publiek aan dans, en er wordt ook dans (en theater) van andere dan Utrechtse gezelschappen getoond in Utrecht. Op het gebied van cabaret en kleinkunst zijn er diverse grote Utrechtse namen al jarenlang nationaal actief zoals Herman van Veen, Hans Liberg en Claudia de Breij. Jonge cabaretiers zoals de Utrechtse Anne Neuteboom en Patrick Nederkoorn hebben zich met hun eerste programma's in de belangstelling geplaatst.

4.2 Schets van Utrechtse makers

In deze paragraaf beschrijven we de professionele theater- en dansmakers die in Utrecht gevestigd en actief zijn. We maken daarbij onderscheid op basis van de vorm van publieke financiering, namelijk structureel vanuit het rijk en/of de gemeente, of incidenteel, of geen publieke financiering. De vorm van financiering is een graadmeter voor de nationale, regionale en lokale betekenis van gezelschappen. Rijkssubsidie, direct van het ministerie van OCW of van het Fonds Podiumkunsten of het Fonds voor Cultuurparticipatie is een indicator voor artistieke kwaliteit, maatschappelijke waarde en ondernemerschap. Meerjarige gemeentelijke subsidie betekent dat de Adviescommissie Cultuurnota positief heeft geoordeeld over artistieke kwaliteit, betekenis voor de stad, ondernemerschap en onderscheidenheid. Over de makers die structureel dan wel incidenteel subsidie ontvangen is ook de meeste informatie beschikbaar, over zelfstandige makers minder.

Professionele gezelschappen in de rijksbasisinfrastructuur plus gemeentelijke subsidie

Theater Utrecht behoort tot de artistieke voorhoede van het Nederlands toneel en wordt door het ministerie van OCW gefinancierd in de basisinfrastructuur als middelgroot theatergezelschap. De andere drie middelgrote gezelschappen die behoren tot de rijksbasisinfrastructuur zijn gevestigd in Rotterdam, Maastricht en Tilburg en de vier grote gezelschappen zetelen in Amsterdam, Den Haag, Groningen en Arnhem. Theater Utrecht staat voor uitdagend, betrokken en hoogwaardig toneel, met een sterk muzikaal karakter. Het eigen theater, De Paardenkathedraal, functioneert als herkenbare thuisbasis. Theater Utrecht speelt zijn voorstellingen in Stadsschouwburg Utrecht, in theaters en schouwburgen in heel Nederland en op bijzondere locaties en festivals. In de periode 2017-2020 produceert Theater jaarlijks 1 of 2 grotezaalvoorstellingen en een aantal middenzaalvoorstellingen onder leiding van artistiek leider / regisseur Thibaud Delpout. Daarnaast is er ruimte voor de jonge regisseurs Casper Vandeputte en Eva Tijken. Theater Utrecht organiseert vele theatrale activiteiten die variëren van lees- en theaterfeuilletons tot ontmoetingen tussen wetenschap, maatschappij en kunst (Wild Horses), en van openbare repetities tot voorstellingen die samen met DOX en met scholieren op scholen worden gebracht.

Het Filiaal theatermakers (HFt) is het gespecialiseerde jeugdtheatergezelschap van Utrecht. Het is één van de negen jeugdtheatergezelschappen met subsidie in de rijksbasisinfrastructuur. HFt is een gezelschap van meerdere makers met naast de artistieke kern van Monique Corvers (artistiek leider/regisseur), Gábor Tarján en Ramses Graus wisselende teams van (jonge) gastregisseurs, acteurs, ontwerpers, musici, schrijvers, vormgevers en wetenschappers. De meeste medewerkers wonen in Utrecht en/of hebben er gestudeerd. HFt biedt elk seizoen een divers aanbod, zowel wat betreft zaaltype als leeftijdscategorie, voor het primair onderwijs en eerste twee jaar voorgezet onderwijs. HFt is een huisgezelschap van Stadsschouwburg Utrecht en bereikt als reizend gezelschap heel Nederland, met het zwaartepunt op de stad en regio Utrecht. Bovendien maakt HFt elk jaar een of twee internationale tournees naar toonaangevende venues en festivals.

Professionele gezelschappen met subsidie van Fonds Podiumkunsten en gemeentelijke subsidie

DOX is een theatergroep en opleiding voor jonge theatermakers die affiniteit hebben met de jongerencultuur. De theatergroep heeft naam gemaakt met een dynamische speelstijl waarin theater en dans in elkaar overvloeien. Deze stijl heeft zich verbreed tot een vorm van totaaltheater met de grootstedelijke cultuur als inspiratiebron en waarin diverse disciplines en subculturen samenkomen.

Jonge talenten vinden hun plek bij DOX, waar zij de kans krijgen in multidisciplinaire voorstellingen hun verhalen te vertellen aan een publiek vanaf 12 jaar. Binnen de activiteiten van DOX wordt gewerkt met een drietrapsraket die bestaat uit de onderdelen 'outreach', 'playground' en 'productie'. Het traject start met het bereiken van een brede groep jongeren via partnerscholen en eindigt met een volwaardige productie van talent dat zich bij DOX heeft ontwikkeld. DOX speelt een belangrijke rol in de keten van talentontwikkeling in Utrecht. DOX ontvangt naast de gemeentelijke meerjarige subsidie ook subsidie van het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Fonds Podiumkunsten.

Theatergroep Aluin maakt klassiek repertoire, 'oersterke verhalen', toegankelijk voor een breed publiek. Aluin speelt door het hele land, maar heeft haar thuisbasis in Utrecht, waar de groep zeker 40% van haar voorstellingen speelt. Naast haar uitvalsbasis Theater Kikker en voorstellingen in de Stadsschouwburg Utrecht, Podium Hoge Woerd en Museum Catharijneconvent, zoekt Aluin voortdurend nieuw publiek op in scholen, bedrijven en in de openbare ruimte. Aluin ontvangt meerjarige subsidie van de gemeente Utrecht en Fonds Podiumkunsten. Aluin bedient een specifieke niche en eigen publieksgroep en is daarin onderscheidend. Het gezelschap legt een aansprekende link tussen actuele gebeurtenissen en de grote universele thema's die in de oersterke verhalen naar voren komen.

De Dansers behoort al lange tijd tot het Utrechts landschap. In 2014 namen Josephine van Rheenen en Guy Corneille de leiding over van Wies Merx. Bij De Dansers staat het produceren en spelen van dansvoorstellingen of liever dansconcerten centraal: samenkomst van moderne dans en live muziek. De groep is gericht op de eerste kennismaking met dans en de voorstellingen spelen in theaters, op scholen en op festivals in de buitenlucht voor zowel kinderen en families als jongeren en (jong)volwassenen. Corneille won de Gouden Krekel 2017 voor meest indrukwekkende podiumprestatie en ook internationaal gooien De Dansers hoge ogen.

Studio Dries Verhoeven maakt installaties, performances en happenings op locatie en in de openbare ruimte van de stad. Op de grens tussen performance- en installatiekunst zet hij de verhoudingen tussen toeschouwers, performers, alledaagse werkelijkheid en kunst op scherp. De toeschouwers worden direct betrokken bij het werk en kunnen hun beleving zelf sturen.

Schweigman& maakt woordeloos, beeldend en muzikaal theater waarin de zintuigen op scherp worden gezet en een spel wordt gespeeld met de verwachtingen van het publiek en de codes van het theater. De voorstellingen spelen voor een breed publiek in het theater en op locatie. Dit is een goed voorbeeld dat multidisciplinair werk en crossovers met andere genres een plek hebben gekregen in Utrecht. Dit gezelschap kreeg een positief advies en meerjarige subsidie van de gemeente, plus een toeslag van het Fonds Podiumkunsten voor talentontwikkeling.

Het NUT (Nieuw Utrechts Toneel) is een typisch Utrechts theatergezelschap. Het NUT is het zelfbenoemde wijkgezelschap van Leidsche Rijn en Vleuten/De Meern. Naast locatieproducties maakt Het NUT transparante, theatrale zoektochten vanuit de liefde voor een publiek dat terugpraat.

Overige theater- en dansgezelschappen en makers

Stut theater werkt al veertig jaar aan cultuurparticipatie en emancipatie voor en met Utrechtse wijkbewoners, op het raakvlak van kunst en welzijn. Het gezelschap biedt programma's voor groepen die niet vanzelfsprekend met kunst en cultuur in aanraking komen.

New Dutch Connections richt zich op de ontmoeting tussen westerse en niet-westerse culturen en biedt een plaats aan (ex)asielzoekers en vluchtelingen. *New Dutch Connections* kreeg een positief advies en dankzij de verhoging van het cultuurbudget meerjarige subsidie van de gemeente.

Julian Hetzel maakt, vanuit de in Utrecht gevestigde stichting *Ism & Heit* in zijn cross-over-kunstprojecten gebruik van geavanceerde technologie en nieuwe media. Julian heeft een sterke internationale reputatie en toonaangevende festivals zoals *SPRING*, *Steirischer Herbst* of *Festival de Marseille* en productiehuizen als *CAMPO* in Gent ondersteunen hem. Met *The Automated Sniper* won Julian de *VSCD Mimeprijs 2017*.

Er zijn meer Utrechtse theatermakers actief, zij het minder zichtbaar. Het jonge Utrechtse gezelschap *Als de beren komen* brengt nieuw geschreven stukken op onverwachte locaties, zoals op het dak van het *Apollo Hotel*. Andere theatermakers en collectieven die opereren vanuit Utrecht zijn onder meer *Birgit Welink*, *das Lemniscaat*, *Vloeken in de kerk* en *Boesjans*.

Dans in Utrecht is in beweging. Sinds 2016 is Utrecht een beginnend dansgezelschap rijker: *SHIFFT* van Jasper van Luijk en Lisa Donia, dat moderne dans voor een volwassen publiek maakt. De urban dans is in opkomst in Utrecht, onder meer met de professionaliseringsslag van de *Illusionary Rockaz Crew* naar de *Illusionary Rockaz Company (IRC)*. Dit gezelschap van choreograaf *Shailesh Bahoran* richt zich op urban dansstijlen en bereikt daar een geheel eigen publiek mee. Urban danscollectief *155* combineert in zijn voorstellingen dans, video en komedie. *155* komt voort uit de Wageningse breakdancegroep *iLL Skill Squad*, is inmiddels verhuisd naar Utrecht en is in het hele land actief, zoals veel makers.

4.3 Podia en overige presentatieplekken

Professionele gesubsidieerde podia

De gemeente Utrecht financiert enkele professionele podia en heeft daarin ook de afgelopen jaren geïnvesteerd: in het centrum is de schouwburg verbouwd en in Leidsche Rijn is Podium Hoge Woerd geopend. We beschrijven hier deze podia, Theater Kikker en andere podia die door de gemeente (en soms door het rijk via Theater Utrecht als gezelschap) worden gesubsidieerd.

Stadsschouwburg Utrecht behoort tot het topsegment van de stad en wordt door de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020 een van de drie 'culturele Utrechtse reuzen' genoemd, samen met TivoliVredenburg en het Centraal Museum. De schouwburg aan het Lucasbolwerk beschikt over de *Douwe Egberts Zaal*, dat is de grote zaal met 847 stoelen, en de *Blauwe Zaal*, een volwaardig vlakkevloertheater met standaard 176 stoelen. De schouwburg is volgens de Adviescommissie een boegbeeld voor de stad en een uitmuntend voorbeeld van de mogelijkheden die een dergelijke basisvoorziening kan bieden. Stadsschouwburg Utrecht biedt voor ieder wat wils en doet dit met zorg en op niveau. In het aanbod ligt de nadruk op toneel, muziektheater, cabaret, jeugdtheater en dans, aangevuld door opera, musical en show. De schouwburg heeft als beleid om alle reizende producties van de rechtstreeks door het Rijk gefinancierde stadsgezelschappen, en een groot aantal door het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerde gezelschappen te programmeren.

De missie van Stadsschouwburg Utrecht is een plek van ontmoeting en verbinding te zijn, midden in de samenleving. Veel Utrechtse instellingen vinden hun plek in de schouwburg. Theater Utrecht en Het Filiaal theatermakers zijn er huisgezelschappen. Ook *DOX*, *Schweigman&*, *De Dansers* en *Het NUT* zijn belangrijke bescpelers van de schouwburg. Verder biedt de schouwburg ruimte aan jonge

makers zoals de Illusionary Rockaz Company en talentontwikkeling (Boxwards Cultuurhuis Kanaleneiland). Met de recente verbouwing, waarbij veel aandacht uitgegaan is naar het vergroten van de toegankelijkheid van het gebouw, speelt de schouwburg in op een van de adviezen die de Commissie Ter Horst deed, namelijk om te investeren in de toegankelijkheid van het theater en in de maatschappelijke functie ervan en gebruik te maken van de veelzijdigheid van het gebouw.

Theater Kikker op de Ganzenmarkt beschikt over twee vlakke vloerzalen en biedt een podium voor eigentijds en vernieuwend theater. In zijn programmering legt Theater Kikker zich toe op makers en groepen met een al bewezen artistiek profiel en op ondernemend nieuw theatertalent. Met een aandeel van ruim 25% van het aantal speelbeurten is lokaal aanbod, zowel beginnend (onder meer via de HKU) als gearriveerd, goed vertegenwoordigd in het programma van Theater Kikker. Het programma bevat performances, maar ook meer klassieke vertelvormen, bewegingstheater en dans, evenals multimediale producties waarin film of muziek het voortouw neemt. Theater Kikker bundelt het programma in zogenaamde ankerpunten, minifestivals rondom specifieke uitgangspunten. Ook biedt Theater Kikker ruimte aan diverse stedelijke festivals.

Stadsschouwburg Utrecht en Theater Kikker geven aan dat mede vanwege de nabijheid intensieve afstemming over de programmering essentieel is. Makers die in Theater Kikker presenteren en ook grote zaalvoorstellingen willen gaan maken, stappen soms met hun hele werk over naar de schouwburg, bijvoorbeeld vanuit het oogpunt van publieksopbouw. Het komt ook voor dat Theater Kikker en de schouwburg ervoor kiezen werk van makers in beide theaters te presenteren, vanuit de verwachting dat ze op de verschillende podia een ander publiek bereiken.

Podium Hoge Woerd is gevestigd in Leidsche Rijn en wordt geëxploiteerd door Stichting Theater Kikker. Het is een theater met een binnenzaal en de mogelijkheid van openluchtvoorstellingen. Dit podium wil een breed georiënteerd, kwalitatief en toegankelijk programma bieden dat primair is toegesneden op Utrechtse bewoners ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal. De locatie, het Castellum aan het Hoge Woerdplein, is ingericht met het doel de afzonderlijke functies (Museum, Steede, Café en Podium) in elkaar te laten overgaan om bezoekers gezamenlijk meerwaarde te bieden. Het Podium Hoge Woerd heeft een brede programmering met cabaret-, toneel- en jeugdtheatervoorstellingen. Soms worden voorstellingen zowel in de schouwburg of Theater Kikker als in Podium Hoge Woerd geprogrammeerd, vanuit de overtuiging dat op deze manier een zo divers en groot mogelijk publiek wordt bereikt.

Het Huis Utrecht heeft een eigen podium beschikbaar als presentatie- en experimenteerplek aan de Boorstraat. In Het Huis Utrecht wordt vooral werk vertoond van (jonge) talentvolle makers die in residentie zijn. Het Huis is tevens de enige theaterwerkplaats in Nederland en heeft daarmee ook een belangrijke nationale werking in de keten als plek voor ontwikkeling van jong talent. Het Huis zet de groei van nieuwe theatermakers centraal, biedt hen begeleiding op maat en geeft hierbij zowel aandacht aan de artistieke ontwikkeling als aan de ontwikkeling van het ondernemerschap. Het Huis biedt ruimte aan talentontwikkeling met een combinatie van een podium en flexibele werkplekken voor kunstenaars in diverse disciplines die elkaar inspireren. Ten slotte is Het Huis Utrecht een locatie voor de festivals Impakt, SPRING Academy, Tweetakt, Gaudeamus en Festival Oude Muziek.

De *Paardenkathedraal* is het huistheater van Theater Utrecht, in Witte Vrouwen. Het authentieke karakter van het gebouw is bewaard gebleven. Het gebouw bestaat nog steeds uit één grote ruimte met een zeer decoratief interieur: een perfecte plek voor de meest uiteenlopende theaterproducties.

Het is dan ook beschikbaar voor werk van partners in Het Theaterkwartier en andere Utrechtse makers. Op den duur zal de Paardenkathedraal ook beschikbaar zijn voor bijzondere projecten van andere theatergezelschappen uit de Basisinfrastructuur. Theater Utrecht wil de frequentie van activiteiten in De Paardenkathedraal opvoeren tot rond de honderd activiteiten in 2020, in afstemming met Stadsschouwburg Utrecht en Theater Kikker.

Er is in Utrecht geen specifiek danspodium of jeugdtheaterpodium. Dans en jeugdtheater vinden hun weg op de bestaande podia. Bovendien is veel aanbod multidisciplinair en er wordt vaak gezegd dat het denken in disciplines niet meer van deze tijd is. Uit de werksessies blijkt geen noodzaak voor een podium dat specifiek jeugdtheater presenteert, maar een breed huis voor jeugdkunsten zou wel een aanvulling op het Utrechtse aanbod kunnen zijn.

Wijkcultuurhuizen

De wijkcultuurhuizen bieden alternatieve plekken voor presentaties, ontmoetingen, cultuureducatie en talentontwikkeling voor wijkbewoners. De betekenis voor de theater- en danssector en voor de stad wordt gewaardeerd, ook door de Adviescommissie Cultuurnota. We benoemen de specifieke profielen van de verschillende wijkcultuurhuizen. In de sectoranalyses Amateurkunst en Cultuureducatie zullen de wijkcultuurhuizen en andere aanbieders uitgebreider worden belicht.

Bij Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland kunnen jongeren na schooltijd terecht uit met name Zuilen, Kanaleneiland, Overvecht en Hoograven. Dit cultuurhuis heeft als missie de cultuurparticipatie te vergroten van Utrechtse jongeren met een afstand tot de reguliere culturele instellingen. Het voormalig buurthuis dat is getransformeerd tot creatieve hotspot richt de activiteiten op kennismaking, amateurkunst, talentontwikkeling, productie, presentatie en doorstroom van jongeren vanuit de wijk. In het cultuurhuis worden jongeren gestimuleerd om zelfstandig te produceren.

De ZIMIHC-theaters zijn drie cultuurhuizen met een eigen profiel, passend bij de wijk. Theater Zuilen in het Vorstelijk Complex heeft een theaterzaal met 200 zitplaatsen, theater Stefanus in Overvecht een grote theaterzaal met tribune, die flexibel in te richten is tot maximaal 500 personen en aan te passen is voor wensen van makers, en theater Wittevrouwen een zaal met 80 zitplaatsen. Er zijn repetitieruimtes, foyers, horeca en bedrijfsruimtes. Het zijn professioneel geoutilleerde podia waar jonge makers uit de wijken terecht kunnen om te produceren, repeteren en presenteren. ZIMIHC heeft een goede positie en netwerk in de stad, de regio en het land.

Het Wilde Westen, gevestigd in de Cereolfabriek, is een plek waar amateurkunst in samenspel met professionele kunst de ruimte krijgt, zowel door ontmoeting en oefening als door lesaanbod. Daarmee is een keuze gemaakt om activiteiten die voorheen in de wijken plaatsvonden juist op één plek te centreren. Het Wilde Westen zorgt ervoor dat de wijkbewoners kennis kunnen maken met eigen Utrechtse makers die actief zijn bij onder meer De Dansers, Het Filaal theatermakers en Aluin. Ook staat het ontmoeten van medewijkbewoners centraal, bij cursussen, presentaties, evenementen en projecten.

Cultuur19 faciliteert amateurkunst en produceert beginnende makers in Leidsche Rijn en Vleuten de Meern. Cultuur19 beheert het kunstencentrum op de CultuurCampus, waar cultuureducatie, amateurkunstenaars en een artistiek programma samenkomen. Ook de Metaal Kathedraal, een kunstzinnige en ecologische broedplaats met een podium, is gevestigd net ten westen van de A2.

Overige podia en presentatieplekken

Behalve de schouwburg heeft Utrecht nog een groot theater: het *Beatrixtheater* aan het Jaarbeursplein. Dit is een commerciële theater- en congreszaal met ruim 1.500 zitplaatsen en is onder meer zeer geschikt voor musicals, waar veel publiek van buiten Utrecht op afkomt. Het gebouw is eigendom van de Utrechtse Jaarbeurs en het theatergedeelte wordt gehuurd en geëxploiteerd door Stage Entertainment. Cultureel en maatschappelijk podium *Kargadoor* is te huur voor dichters, muzikanten, acteurs en stand-upcomedians. Op het programma staat onder meer een terugkerende open mic-avond, met comedytalenten en ervaren comedians die nieuwe grappen testen. Ook genre-specifiek zijn het *Werftheater* aan de Oudegracht en het *Schillertheater* aan de Minrebroederstraat, twee kleine podia die zich richten op kleinkunst en cabaret. Deze theaters ontvangen nauwelijks of geen meerjarige subsidie en staan meer op afstand van de gemeente. Naast het aanbod dat op podia wordt gebracht, spelen professionele makers ook op tijdelijke plekken, zoals leegstaande industriële panden, een gymzaal of op straat.

4.4 Festivals

Behalve op de podia kunnen makers hun werk vertonen op enkele Utrechtse festivals. De gemeente Utrecht subsidieert SPRING Performing Arts Festival, Tweetakt en het Café Theater Festival, en de provincie Utrecht en het Fonds Podiumkunsten dragen ook bij aan deze drie festivals. De podiumkunstenfestivals in Utrecht hebben elk een vrij specifiek profiel.

SPRING Performing Arts Festival vindt ieder jaar in mei plaats, duurt 10 dagen en richt zich op (internationale) hedendaagse podiumkunsten. Het festival is ontstaan uit een fusie in 2013 van Festival a/d Werf en Springdance. SPRING wil een toonaangevend internationaal platform zijn voor nieuwe ontwikkelingen in de podiumkunsten en profileert zich als trefpunt voor *cutting edge* internationale kunstenaars en programmeurs. Enerzijds zet het festival zich in voor de ontwikkeling van jonge, veelbelovende kunstenaars en anderzijds voor de artistieke ontwikkeling van theater, dans en cross-overs. SPRING heeft de SPRING Academy opgericht, een educatief en reflectief platform voor studenten en jonge kunstenaars. Sinds oktober 2017 is SPRING gestart met het uitbreiden van de programmering, door een jaarlijks satellietfestival van drie dagen te organiseren onder de noemer SPRING in Autumn, een gezamenlijk initiatief met Stadsschouwburg Utrecht. Daarnaast worden door het jaar heen voorstellingen getoond in de schouwburg die het SPRING-keurmerk dragen.

Tweetakt is een jaarlijks jeugdkunstenfestival dat ieder voorjaar op diverse podia in Utrecht en op Fort Ruigenhoek in Groenekan belangwekkende producties uit binnen- en buitenland toont. Het festival is multidisciplinair, met theater, dans, muziek, performance, beeldende kunst, installaties en korte kunstfilms. Het wil nieuwe ontwikkelingen zichtbaar maken om het Nederlandse aanbod een kwaliteitsimpuls te geven. Tweetakt is zowel een breed publieksfestival als een vakmatig festival voor programmeurs, vakgenoten en de media. Ervaren makers staan naast beginnend talent en er is een educatief programma waaraan kinderen en jongeren actief en receptief deelnemen. Met nieuwe beeldende kunstwerken, interactieve installaties en artistieke games, die speciaal voor kinderen worden gemaakt wil de organisatie de programmering van Tweetakt na de fusie met KAAP verbreden.

Het *Café Theater Festival* is een laagdrempelig festival voor theater in de publieke ruimte, dat zich ieder jaar 4 dagen in maart afspeelt in horecagelegenheden in de Utrechtse binnenstad. Het festival wil bekend worden als de theatrale kroegentocht en nieuwe theatermakers aan een nieuw publiek verbinden. Aan het festival nemen tientallen cafés deel en ook door het jaar heen vinden diverse publieksactiviteiten plaats. Talentontwikkeling staat hoog in het vaandel en het festival wil functioneren als springplank voor jonge theatermakers die de ambitie hebben het theaterveld in te gaan. De geprogrammeerde theatermakers wordt, naast een speelplek, begeleiding geboden in conceptontwikkeling en tijdens het maakproces. Het Café Theater Festival biedt ook buiten het festivalweekend regelmatig een speelplek aan (veelal jonge) makers, onder andere met het evenement Antikatertheater op zondagmiddagen.

Er vinden diverse festivals in Utrecht plaats waar onder meer theater en dans worden vertoond die niet door de gemeente meerjarig worden gesubsidieerd. *De Parade* is een reizend theaterfestival dat behalve Utrecht ook Rotterdam, Den Haag en Amsterdam aan doet. *Culturele Zondagen* vindt zes keer per jaar plaats rond een specifiek thema en werkt daarbij samen met de Utrechtse culturele instellingen en met maatschappelijke organisaties binnen en buiten Utrecht, het onderwijs, winkeliers en horeca, al gelang het thema. Daarvoor ontvangt het middelen van Utrecht Marketing.

In Utrecht vinden nog veel meer gesubsidieerde festivals plaats, vaak van grote naam en faam. Incidenteel bieden de festivals die onder andere deelsectoren vallen, zoals Le Guess Who? en het Nederlands Film Festival, plek aan een theater- of dansvoorstelling. Voor de positie en betekenis van deze festivals verwijzen wij naar de sectoranalyses Film en Beeldcultuur en Muziek.

4.5 Verbindingen

Utrecht heeft een relatief groot aantal spelers in het culturele landschap die sterk in de stad en de regio zijn verankerd. Utrecht is een relatief kleine stad en de meeste instellingen weten elkaar gemakkelijk te vinden. Dit geldt in wat mindere mate voor de mbo-opleidingen en de wijkcultuurhuizen, die enigszins buiten de bestaande samenwerkingsstructuren vallen. Er bestaan en ontstaan verschillende stedelijke samenwerkingsverbanden, die voornamelijk tot doel hebben om kennisoverdracht en gezamenlijke lobby te vergemakkelijken. Dit zijn onder andere:

- *Utrechts Theater Overleg (UTO)*: het overlegorgaan van de theater- en dansgezelschappen en podia, namelijk Theater Utrecht, Het Filiaal theatermakers, Schweigman&, Room With a View, Het Nieuw Utrechts Toneel, Aluin, New Dutch Connections, Dox, De Dansers, SHIFFT, IRC Illusionary Rockaz, Tweetakt, SPRING Performing Arts Festival, Café Theater Festival, Beatrixtheater, Stadsschouwburg Utrecht, Theater Kikker| Podium Hoge Woerd, Het Huis Utrecht en het Werftheater.
- *Utrechts Festival Overleg (UFO)*: het overlegorgaan van de Utrechtse festivals in de diverse disciplines, bestaande uit Bevrijdingsfestival Utrecht, Festival Oude Muziek, Gaudeamus Muziekweek, Holland Animation Film Festival, Nederlands Film Festival, IMPAKT, SPRING Performing Arts Festival, Internationaal Kamermuziek Festival Utrecht, Internationaal Literatuurfestival Utrecht, International Franz Liszt Piano Competition, Festival Tweetakt, Utrecht International Comedy Festival, Le Guess Who?, BUMA Classical Convention, Dutch Harp Festival, Café Theater Festival, Festival Bombarie, Amersfoort Jazz en SPOFFIN.

- *Theaterkwartier Utrecht*: samenwerking van de gezelschappen Theater Utrecht, De Dansers, Dox en Het Filiaal theatermakers, in de locaties Theaterhuis de Berenkuil, theater De Paardenkathedraal en de Snijzaal. Meestal zijn nieuwe producties eerst in één van de panden in dit Theaterkwartier te zien, voordat ze uitvliegen over de rest van de wereld.
- *Theaterhuis de Berenkuil*: verband van de vaste bewoners en organisaties op deze locatie, waaronder DOX, Het Filiaal theatermakers, De Dansers, Café Theater Festival en diverse dans- en zangscholen.
- *Coöperatieve Theatertalenten Utrecht*: Het Huis Utrecht, DOX, SPRING, Tweetakt, Theater Utrecht en Het Filiaal theatermakers in samenwerking met de HKU. Zie voor een uitgebreide toelichting het hoofdstuk talentontwikkeling.
- *PACT Utrecht*: een nieuw netwerk van Utrechtse cultuurmakers dat met elkaar zoekt naar strategieën om inclusiever te worden. Deelnemers zijn medewerkers van Het Huis Utrecht, Theatergroep Dox, TivoliVredenburg, Museum Catharijne Convent, New Dutch Connections, Gemeente Utrecht, ZIMIHC, ROC Midden-Nederland, Insomnio, Operamakers, Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland, De Coöperatie, Theater Utrecht, Stadsschouwburg Utrecht, de Metaal Kathedraal en Catching Cultures Orchestra.
- *Utrechts Verbond*: allerlei culturele instanties waaronder Het Huis Utrecht. Het verbond organiseert onder meer debattenreeks TAAI over samen stad maken.

De Adviescommissie zag in 2016 veel samenwerkingsinitiatieven in de stad ontstaan. De Adviescommissie noemt het Theaterkwartier Utrecht en Theaterhuis de Berenkuil als positieve voorbeelden. Ook waardeerde de commissie het overleg en de samenwerking op het gebied van talentontwikkeling. De effecten van deze verbanden kunnen volgens de commissie nog verder vergroot worden. Tezelfdertijd klinkt de roep om zorg voor een voedingsbodem voor excellentie, waar de gevestigde orde maar zeker ook de makers van de toekomst groot belang bij hebben.

Als een vergelijking wordt gemaakt met andere grote steden, valt ons op dat de samenwerking in Utrecht tussen gezelschappen, podia en festivals hecht en constructief is. Een verschil is dat de stadstheatergezelschappen in Rotterdam, Den Haag en Amsterdam gefuseerd of aan het fuseren zijn met de grote schouwburg in de desbetreffende stad. Dat blijken intensieve en ingewikkelde processen. In Utrecht is dit niet aan de orde en een dergelijke fusie wordt op dit moment ook niet als wenselijk ervaren door de Utrechtse partijen. Theater Utrecht en Stadsschouwburg Utrecht geven op andere wijze hun samenwerking vorm.

Door sommige partijen worden barrières ervaren tussen de grote en vaak meer gevestigde spelers en de kleinere spelers die een andere aanpak voorstaan, bijvoorbeeld in wijken. Door relatief nieuwere spelers in het veld wordt gepleit voor verdere ontschotting tussen partijen en disciplines om meer interactie te faciliteren, onderling en met de samenleving. Er zijn veel overlegstructuren, maar de daadwerkelijke samenwerking in ontwikkeling en presentatie kan worden gestimuleerd. Een positief Utrechts voorbeeld is het initiatief tot samenwerking van Theater Utrecht, DOX en Jongeren cultuurhuis Kanaleneiland. Door meer verbindingen buiten de eigen sector te leggen krijgt cultuur op alle vlakken meer betekenis. Wethouder Kees Diepeveen deed op 2 februari 2018 bij de bijeenkomst van Kunsten'92 over gemeentelijk cultuurbeleid een beroep op de cultuursector in het algemeen onder het motto "Kom uit je hokje." Dit biedt kansen om de inclusiviteit van Utrecht te vergroten en de verbindingen tussen het centrum en de wijken te versterken.

5. Talentontwikkeling: wegen naar de toekomst

5.1 Schets van het thema talentontwikkeling

Talentontwikkeling is een generieke term die veel ladingen kan dekken. Dat het een belangrijk beleidsthema betreft, is ook terug te zien in het regeerakkoord van het nieuwe kabinet. Over de betekenis van het begrip talentontwikkeling bestaat een verscheidenheid aan visies in Utrecht:

- Talentontwikkeling bestaat uit een keten die thuis en op school begint en een vervolg krijgt via vooropleiding naar kunstvakonderwijs of als autodidact naar aanbod' (*Stadsgesprek cultuur, 27 mei 2015*)
- Talentontwikkeling vindt plaats binnen een langlopend proces vanaf het basisonderwijs tot aan de professionele carrière van podiumkunstenars' (*Beleidsplan van Theater Utrecht*)
- Onder talentontwikkeling valt de ontwikkeling van makers in elke stap van hun carrière: zowel jonge, midcareer als gevestigde makers' (*Makersbijeenkomst gemeente Utrecht en Het Huis, 15 mei 2017*)

In deze sectoranalyse gaat de aandacht uit naar de keten van talentontwikkeling als proces om te komen van de vakgerichte (voor)opleiding tot een professionele positie in het theater- of dansveld. De gezelschappen, podia en festivals en in het bijzonder Het Huis Utrecht besteden veel aandacht en tijd aan talentontwikkeling, binnen de mogelijkheden die hun gegeven zijn. In de volgende paragraaf schetsen wij de opleidingen. De ontwikkelingen in de toestroom van talenten vanuit cultuureducatie in Utrecht maken deel uit van de sectoranalyses Cultuureducatie en Amateurkunst.

Talentontwikkeling is in de Utrechtse theatersector een onderwerp dat de gemoederen al langere tijd zeer bezig houdt. Op 15 mei 2017 organiseerde de gemeente samen met Het Huis een makersbijeenkomst om de behoeften op het gebied van talentontwikkeling scherp te krijgen. Daaruit bleek dat er behoefte is aan een subsidiesystematiek die beter recht doet aan de praktijk van (jonge) makers (zie ook hoofdstuk 6). Ook kwam uit de bijeenkomst naar voren dat er ruimte voor ontwikkeling nodig is om talentontwikkeling te stimuleren, in de diverse betekenissen van het woord. In dit en in het volgende hoofdstuk bouwen we voort op de behoefte aan deze verschillende vormen van ontwikkelingsruimte die in die bijeenkomst zijn geformuleerd:

- *Ontwikkeling van het eigen makerschap*: de ruimte om als maker signatuur en urgentie te vinden en de toegevoegde waarde te onderzoeken. Dit is vooral van belang in de eerste fase na de opleiding;
- *Ontwikkeling van het ondernemerschap*: te beginnen met het opbouwen van het juiste team om van te kunnen leren en om de maker te helpen bij publieksopbouw;
- *Ruimte om te onderzoeken*: een 'werkplaats' of fysieke ruimte waarin meer substantieel en structureel onderzoek en ontwikkeling gedaan kunnen worden, bijvoorbeeld voor een specifieke productie of installatie;
- *Collectieve talentontwikkeling*: bijvoorbeeld door een ontmoetingsplek te creëren waar makers van elkaar en van gevestigde makers kunnen leren, waar verbindingen tussen makers met dezelfde dilemma's ontstaan, waar verbindingen gelegd kunnen worden met fondsen of andere structuren die van belang zijn voor de ontwikkeling als maker.

5.2 Opleidingen

Utrecht biedt verschillende opleidingsmogelijkheden op het gebied van theater, en in mindere mate ook voor dans. Voor jonge talenten zijn er vooropleidingen in Utrecht. Het UCK biedt met de Jeugdtheaterschool de enige fulltime vooropleiding voor het hbo op het gebied van theater. Daarnaast biedt het UCK de landelijke oriëntatiecursus theaterscholen aan. Bij DOX zijn workshops en werkplaatsen voor leerlingen beschikbaar, die kunnen gelden als vroege vooropleiding voor het theater. Ten slotte geldt met name voor bepaalde dansstijlen zoals hiphop en streetdance dat er veel autodidacten zijn voor wie de training *peer to peer* op straat plaatsvindt. Dit geldt voor veel jonge talenten die binnenkomen bij DOX en Illusionary Rockaz Company.

Op mbo-niveau zijn er enkele opleidingen op het gebied van theater en dans in Utrecht. Het ROC Midden Nederland heeft het Creative College met onder meer de dansopleiding en de academie voor theaterperformance. De Utrechtse Dansacademie is een mbo-opleiding tot danser en dansdocent in klassiek en jazz, urban of modern.

De HKU, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, kent een aantal hbo-opleidingen op het gebied van theater. De HKU Theater biedt opleidingen aan tot acteur, theaterschrijver, theatervormgever, docent theater, gameontwerper en digitaal theatermaker. Dit zijn in het kader van talentontwikkeling de relevante opleidingen voor de makers in jeugdtheater en theater, die overigens ook van toneelacademies in andere steden zoals Amsterdam en Maastricht naar Utrecht komen. De HKU Kunst & Economie biedt de meer zakelijke opleidingen aan voor de theatersector, zoals die voor zakelijk leider, productie leider en marketeer. De HKU betoont zich een actieve partner voor de theatersector en ondersteunt ook initiatieven voor talentontwikkeling en ondernemerschap.

De Universiteit Utrecht biedt diverse wetenschappelijke opleidingen op het gebied van theater en dans, zoals de master Arts and Society en de master Contemporary Theatre, Dance and Dramaturgy. Deze opleidingen leveren eerder beleidsmakers op dan theatermakers.

5.3 Doorstroming

Wie van een theateropleiding komt en in Utrecht aan de slag wil, heeft het niet gemakkelijk, zo stelt het veld in diverse bijeenkomsten en documenten. Jonge talenten die net van theateropleidingen komen zijn vaak onwetend en mede daardoor angstig, ervaren veel spelers in het veld. Jonge makers moeten meters kunnen maken, maar baangaranties en werkgelegenheid staan zwaar onder druk, zowel in Utrecht als landelijk. Jonge makers kampen steeds vaker met een burn-out. Ook de Raad voor Cultuur constateert deze problematiek in het nog te verschijnen sectoradvies Theater, en pleit daarin voor een cultuur- en systeemverandering van 'maakdwang' naar 'maakbehoefte'. Utrechtse gezelschappen kunnen onvoldoende invulling geven aan de eigen ambities op het gebied van talentontwikkeling. Zij nemen graag talenten op, maar hebben hier onvoldoende budget voor.

Andere knelpunten zijn (werk)ruimte en speelbeurten bij de podia en festivals. Volgens de Utrechtse theatersector, maar ook volgens veel andere partijen in de landelijke sector, is een groter budget voor podia, festivals en gezelschappen om jonge makers te begeleiden nodig. Door ruimte voor talentontwikkeling bij deze instellingen te creëren, krijgt de maker ondersteuning in het maakproces en bij het opbouwen van publiek.

Daarnaast is talentontwikkeling op niet-artistiek gebied een blinde vlek: voor jonge zakelijk leiders, producenten en marketeers zijn weinig mogelijkheden om na de studie aan het werk te gaan en het

vak te leren. Een positieve ontwikkeling is het programma Leiderschap in Cultuur (LinC) Jong Utrecht dat in oktober 2017 van start is gegaan, wat een regionale spin-off is van het landelijke programma Leiderschap in Cultuur, voor jonge professionals binnen de Provincie Utrecht.

5.4 Conditie voor (collectieve) talentontwikkeling

Uit de werksessies klom ontevredenheid en frustratie over het gebrek aan een gemeentelijke visie op talentontwikkeling. Utrecht heeft door de bezuinigingen van het rijk met ingang van 2013 veel verloren op het gebied van talentontwikkeling. Al in 2015 deden vijf Utrechtse kunstinstellingen (Het Huis Utrecht, SPRING Performing Arts Festival, Nederlands Film Festival, EKKO en Bak) een oproep aan de gemeente om talentontwikkeling een prominente plek te geven in het cultuurbeleid van Utrecht. Hierin formuleerden zij de volgende bedreigingen voor de Utrechtse keten van talentontwikkeling:

- Talenten vertrekken na hun opleiding naar andere steden omdat voorzieningen en ondersteuning niet aantrekkelijk genoeg zijn. Hierdoor stagneert vernieuwing en verjonging.
- Het aantrekken van internationaal talent wordt moeilijker door beperkte budgetten en onvoldoende infrastructuur. Het ontbreken van internationale uitwisseling ondermijnt voeding en ontwikkeling van de kunsten in de stad.
- Zonder aanwas van nieuw talent verliest Utrecht haar positie op nationaal en internationaal niveau. Talent van nu is ook de kans om een rol te kunnen blijven spelen in het (inter)nationale culturele veld van de toekomst.

Deze bedreigingen gaan nog steeds op. De vijf instellingen formuleerden destijds vier zaken die essentieel zijn om talent goed te kunnen ontwikkelen. Deze punten zijn nog altijd actueel, niet alleen gezien de Utrechtse situatie maar ook vanuit een landelijk perspectief:

- *Talent*: binnen het hoger onderwijs dient talent onder de afstudeerders te worden herkend en begeleid. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van onderwijs en culturele instellingen om talent te begeleiden en hun positie in de stad te versterken.
- *Financiën*: structureel budget voor onderzoek, ontwikkeling van vaardigheden, experimenten met mogelijkheid om ook te kunnen/mogen falen.
- *Infrastructuur*: cruciaal zijn de voorzieningen zoals werkruimten, studio's, cursussen, mentoren, context en presentatieplekken.
- *Uitwisseling*: internationale uitwisseling mogelijk maken door middel van reisbudgetten en accommodaties voor residenties.

Als antwoord vanuit de sector verwijzen veel instellingen naar het voorstel voor de oprichting van de Coöperatieve Theatertalent Utrecht. Dit is een voorstel voor een talentontwikkelingsprogramma van Het Huis Utrecht, DOX, SPRING, Tweetakt, Theater Utrecht en Het Filaal theatermakers in samenwerking met de HKU. Jaarlijks wil het programma zes tot acht jonge makers centraal stellen die zowel inhoudelijk als productioneel, publicitair en zakelijk worden begeleid. De instellingen deden gezamenlijk hiervoor een subsidieaanvraag voor de kunstenplanperiode 2017-2020 bij de gemeente Utrecht en voor een productiehuysfunctie in de basisinfrastructuur van het rijk. Beide aanvragen werden echter afgewezen. Volgens de Utrechtse adviescommissie is de stad voldoende rijk aan initiatieven die als springplank voor jonge makers kunnen fungeren en ligt de taak om vervolgstappen van midcareer makers te ondersteunen bij de grotere gezelschappen. De stad zag geen noodzaak om hier een aparte organisatiestructuur voor te subsidiëren.

Wel onderschreef de commissie het belang van overleg over talentontwikkeling en nauwe samenwerking tussen partijen in de stad. De betreffende instellingen werken momenteel aan een nieuw plan voor de Coöperatieven. Dit is nog niet openbaar en kan in deze sectoranalyse niet worden meegenomen.

Goede voorbeelden van elders

Op het gebied van talentontwikkeling biedt Noord-Brabant een interessant voorbeeld. De nieuwste generatie makers van theater, dans en circus krijgt daar meer kansen dankzij PLAN voor talentontwikkeling Brabant, waarin producenten, podia en festivals samenwerken. Veelbelovende talenten krijgen ondersteuning bij de ontwikkeling van hun handtekening, het cultureel ondernemerschap, de opbouw van publiek en de zichtbaarheid van hun werk. PLAN functioneert in de context van Talenthub Brabant. Hierin werken talenten, opleidingen, presentatie-, podia-, festivals- en ondersteunende instellingen in verschillende disciplines samen. Samen werken ze aan een goed klimaat voor jonge kunstenaars in Brabant. In de Talenthub zijn naast theater, dans en circus de disciplines popmuziek, nieuwe muziek, visuele kunsten en literatuur vertegenwoordigd. PLAN wordt ondersteund door het Fonds Podiumkunsten en via het bkcc (Brabants Kenniscentrum Kunst en Cultuur) vanuit de provinciale regeling met impuls gelden voor talentontwikkeling.

Ook Groningen en Limburg bieden goede voorbeelden voor talentontwikkeling. Station Noord 2.0 is een samenwerkingsverband voor talentontwikkeling in de podiumkunsten in het Noorden. Het gezamenlijke doel is het maak- en vestigingsklimaat in het noorden versterken, nieuwe talenten daarin kansen bieden en zo de artistieke dynamiek vergroten. Via Zuid in Limburg is een makelaar die partijen bij elkaar brengt en optreedt als coproducent in de presentaties van de talenten. Dankzij die verbindingen zijn podiumkunstenaars, opdrachtgevers en partners in staat om gezamenlijk artistieke projecten te realiseren, voor en regelmatig mét het publiek. Ook deze twee initiatieven worden door het Fonds Podiumkunsten ondersteund.

In de andere grote steden in de G4 wordt veel aandacht besteed aan talentontwikkeling. Zo worden de functies van de productiehuisen die waren wegbezuinigd door het rijk per 2013 weer opgepakt en ingevuld, soms vanuit de grote theatergezelschappen die samenwerken en samengaan met de grote stadstheaters, zoals bij Theater Rotterdam.

Talentontwikkeling als een van de Utrechtse speerpunten

Theater Utrecht heeft als zelfstandig middelgroot gezelschap een aanmerkelijk kleiner budget en daarmee minder ruimte voor talentontwikkeling dan gezelschappen in de andere grote steden. Daar komt bij dat met ingang van 2013 de provincie Utrecht haar jaarlijkse bijdrage heeft gestaakt. Diverse andere spelers zoals Het Huis Utrecht steunen voor talentontwikkeling op Theater Utrecht. Zij geven aan dat zij hun werking pas vergroten en meer gaan betekenen voor talenten en voor de versterking van het middensegment als Theater Utrecht ook kan groeien als stadsgezelschap.

De theater- en danssector doet, in deze sectoranalyse maar ook op andere momenten en plaatsen, een dringend beroep op de gemeente om op korte termijn werk van talentontwikkeling te maken en tot actie over te gaan. Als de gemeente de gelegenheid wil aangrijpen voor herstelwerk in talentontwikkeling, is het essentieel dat de gemeente investeert: door een sterke visie te creëren, met een groter cultuurbudget, door vertrouwen te bieden, door voor Utrechtse talenten te lobbyen in de gemeenteraad en in het landelijk beleid.

6. Thema's en ontwikkelingen in theater en dans

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft overige ontwikkelingen binnen de theater- en danssector en in de interactie met de stad, regio, het land en met andere domeinen. In de desk research, het overleg met de gemeente, enkele vertegenwoordigers van het veld en drie werksessies zijn diverse thema's aan de orde gekomen die in dit hoofdstuk nader zijn uitgewerkt. Deze thema's zijn, naast talentontwikkeling waaraan een aparte werksessie en hoofdstuk zijn gewijd, het vestigingsklimaat voor (jonge) makers, de speelruimte voor Utrechtse makers, de flexibiliteit van de speelplekken, culturele diversiteit en ten slotte de financiering en de subsidiesystematiek van de gemeente voor theater en dans.

6.2 Vestigingsklimaat

Een van de onderwerpen die in de werksessies aan de orde is gekomen, is de vraag of Utrecht een goede, aantrekkelijke stad om voor makers om zich te vestigen. We horen op dit vlak verschillende signalen. Allereerst valt op dat de HKU wel een acteursopleiding maar geen opleiding tot regisseur of choreograaf heeft. Dit heeft tot gevolg dat er geen in Utrecht opgeleide makers zijn die als logische vervolgstap na hun opleiding in Utrecht een (eigen) Utrechts gezelschap oprichten. Theatermakers van buiten Utrecht kloppen in praktijk ook relatief beperkt aan in de stad. Utrecht lijkt voor hen minder aantrekkelijk dan bijvoorbeeld Amsterdam, Rotterdam of Den Haag. Ook jonge acteurs, die wel worden opgeleid aan de HKU, kunnen en gaan niet vaak in Utrecht aan de slag. Zie hierover ook de afwegingen in het hoofdstuk Talentontwikkeling.

Dansers vestigen zich vaker in Amsterdam of Tilburg dan in Utrecht, onder meer doordat zij daar van de hbo-dansopleidingen komen. Ook zijn er in Utrecht geen professionele danslessen voor en door moderne dansers. De stad biedt daardoor weinig mogelijkheden aan professionele dansers om hun vak te onderhouden. Ondanks deze condities en het feit dat er weinig meerjarige financiering voor dansgezelschappen is opgenomen in deze cultuurnotaperiode, zijn er kortgeleden twee nieuwe dansgezelschappen in Utrecht gevestigd. SHIFFT-oprichter Jasper van Luijk studeerde in Arnhem, en zag samen met zijn zakelijke partner Lisa Donia (opgeleid in Kunst & Economie aan de HKU) een kans om een nieuw dansgezelschap in Utrecht te vormen. De leden van de Illusionary Rockaz Company komen uit Nieuwegein, hebben zich vervolgens via diverse instellingen buiten Utrecht bekwaamd, waaronder ISH, AYA en Korzo en hebben zich nu in Utrecht gevestigd. Beide dansgezelschappen geven aan zich welkom in de stad te voelen.

Door een aantal makers wordt de ruimte in Utrecht om te experimenteren als onvoldoende ervaren. Jonge makers in Utrecht geven aan dat er nu door een gebrek aan budget te weinig gelegenheid is om zich te ontwikkelen en gedegen te produceren. Er is behoefte aan meerjarige ondersteuning voor jonge makers en de mogelijkheid en rust om enkele jaren vooruit te denken en het maakproces te ontwikkelen. Het Huis Utrecht zet zich in om van Utrecht een aantrekkelijke plek voor talentvolle makers in verschillende fasen van hun carrière te maken. Het Huis biedt verschillende faciliteiten aan (jonge) makers om meters te maken en onderzoek te doen door residenties aan te bieden (van een week tot een aantal maanden). Ook biedt Het Huis vaste bewoners een plek, onder wie Dries Verhoeven en Schweigman&. Een groter budget voor podia en festivals om jonge theatermakers te begeleiden zou het vestigingsklimaat van de stad voor hen aantrekkelijker maken.

6.3 Speelruimte voor Utrechtse makers

Utrechtse theatermakers hebben behoefte aan en belang bij speelplekken in de eigen stad. De Utrechtse podia geven vrijwel altijd ruimte aan Utrechtse makers die daarom vragen, zo stellen de podia. Utrecht heeft veel mooie presentatieplekken, maar de programmeringsbudgetten zijn laag. Dit is een complex probleem dat landelijk geldt en Utrecht niet alleen kan oplossen. Ook de Commissie Ter Horst pleit voor het investeren in programmeringsbudgetten.

In het huidige subsidiemodel voor de theatersector zijn er, zeker de gevestigde orde, relatief weinig speelbeurten van Utrechtse makers in Utrecht mogelijk. Dit is onder meer een gevolg van de prestatie-eisen van het rijk en het Fonds Podiumkunsten, zoals een verplichting tot reizen. Ergens is het ook verklaarbaar, want gezelschappen willen hun voorstellingen ook langer en vaker spelen, en landelijk is veel meer publiek te bereiken dan alleen stedelijk. Dit maakt publieksbinding in de eigen stad wel lastiger, terwijl de verbintenis tussen maker en publiek steeds belangrijker wordt. Het rijk zet vanuit dat perspectief meer in op geconcentreerde spreiding en stelt, op voorspraak van de Raad voor Cultuur, lagere eisen aan spreiding bij stadsgezelschappen.

De twee grote Utrechtse festivals Tweekt en SPRING vervullen een sterke rol in het bieden van een podium voor een deel van de Utrechtse makers. Zij programmeren wel allebei een specifiek aanbod, respectievelijk jeugdtheater en multidisciplinair/internationaal, en maar een beperkte periode in het jaar. De festivals zien kansen in de begeleiding van makers naast het festival en organiseren partnerschappen door het jaar heen, zoals IMPAKT dat ook doet.

Om een eigen signatuur te ontwikkelen hebben makers behoefte aan ruimtes waar zij langer achter elkaar aan een productie kunnen werken. Daar wordt door de podia al aan meegewerkt, en er liggen wellicht nog meer mogelijkheden omdat sommige podia in de zomerperiode niet intensief worden gebruikt. Op verschillende plekken in de stad, zoals Het Huis, lijken er ook door het jaar heen mogelijkheden om in productieruimtes te voorzien. Daarbij worden vaak de omgeving en andere gebruikers van het gebouw ook bij het maakproces betrokken. De wijkcultuurhuizen vragen makers zich eerst te verbinden aan de wijk en te onderzoeken wat er leeft onder de inwoners. New Dutch Connections doet dat met onder meer vluchtelingen en asielzoekers, en zo zijn er meer voorbeelden in Utrecht in daarbuiten te vinden.

Culturele ambities hebben in het gemeentelijk vastgoedbeleid weinig prioriteit, wat zowel gevolgen heeft voor presentatieplekken als voor betaalbare repetitieruimtes waar makers langere tijd in kunnen werken. In de werksessies werd gesproken over de behoefte aan een verbindingsofficier binnen de gemeente tussen Culturele Zaken en Vastgoed, die ruimte voor kunst en cultuur bedingt. Het sneuvelen van de plannen voor cultureel warenhuis Depot laat, volgens spelers in het veld, de gevolgen van een gebrek aan zo'n verbinder zien.

6.4 Flexibiliteit van speelplekken

Theaters worden steeds belangrijkere spelers in het maatschappelijke netwerk van een stad, volgens de Commissie Ter Horst. Theaters organiseren niet alleen vermaak, ze fungeren ook steeds vaker als ontmoetingsplek en als plek waar maatschappelijke gesprekken worden geëntameerd. Het theater van de toekomst is een huis waarin de stad met elkaar is verweven: multidisciplinaire, flexibele centra die ook overdag dienst doen als koffiehuis en werkplek. Voorheen voerde het sociale aspect de boventoon in multifunctionele accommodaties. Verbinding en maatschappelijke betekenis moeten op deze plekken het resultaat worden en niet het doel op zich.

Als cultureel aanbod ontbreekt dat aansluit bij de stad, kunnen theaters zelf voorstellingen en festivals (co-)produceren en de burgers betrekken bij het programmeren. Uit de werksessies is gebleken dat de sector tevreden is over de presentatieplekken in het heden, maar dat er bij sommige mensen zorgen leven over de toekomst vanwege de groei van de stad en de grenzen die er aan de beschikbare ruimtes kleven. Theatermakers willen ook de zalen uit, ook om banden met nieuw publiek op te bouwen. Podia hebben fysieke en technische karakteristieken die beperkingen opleggen waar makers soms tegenaan lopen. Dat snijdt met de wensen van steeds meer makers, die willen ontsnappen aan deze dwingende architectuur. Hiermee doemt een vraagstuk voor de langere termijn op: aan wat voor gebouwen is er over tien jaar behoefte?

Naast de programmering in de Utrechtse zalen kiezen makers ook voor alternatieve, incidentele speelplekken. Ook festivals maken hier gebruik van: denk aan voorstellingen op pleinen, in cafés, op een grasveld, in loodsen of op een dak. Deze flexibele speelplekken bieden de makers meer bewegingsvrijheid en trekken soms ook gemakkelijker een nieuw publiek. Het blijkt echter moeilijk om subsidie voor het gebruik van dergelijke plekken te verkrijgen.

Hier is ook een rol weggelegd op het gebied van het gemeentelijk vastgoedbeleid. Uit de werksessies klonk sterk de klacht dat culturele ambities in het vastgoedbeleid weinig prioriteit hebben. De prijzen per m² zijn te hoog voor de culturele sector. De gemeente lijkt voorkeur te geven aan het economisch gewin dat te halen is bij projectontwikkelaars, waardoor cultuur buiten de boot valt, terwijl investeringen in cultuur de aantrekkelijkheid van de stad vergroten. De 60.000 nieuwe inwoners die Utrecht aantrekt moeten ook in culturele zin worden voorzien, niet enkel op het gebied van woningen, winkels en zwembaden.

Er kleven ook sterke nadelen aan het gebruik van alternatieve speelplekken: anders dan in een vast theater kunnen makers op deze plekken geen of minder gebruik maken van het gehele apparaat aan marketing, technici, kassa, et cetera waarin een podium voorziet en waarmee de kans op meer publiek groter is en de kosten worden gedeeld.

6.5 Culturele diversiteit

De Raad voor Cultuur constateerde in zijn advies over de culturele basisinfrastructuur 2017-2020 dat instellingen beperkt invulling geven aan de Code culturele diversiteit. De plannen van de instellingen richten zich meestal wel op een divers aanbod en een divers programma, maar de diversiteit van personeel en partners laat nog te wensen over. Dat dit onderwerp actueel is, werd eens te meer duidelijk door de aandacht die in de media en de sector uitging naar Romana Vrede toen zij in najaar 2017 als eerste zwarte actrice de Theo d'Or in ontvangst mocht nemen.

Ook in Utrecht ervaren de instellingen cultureel divers aanbod, een dito publieksbereik en een divers personeelsbestand als een complexe zoektocht. Ze beseffen dat de theatersector nog altijd overwegend wit is en dat ze zelf deel uitmaken van de kaders die dit in stand houden. Maar het onderwerp heeft de aandacht. Groepen, podia en festivals geven aan dat er proactief beleid vanuit henzelf nodig is om het getoonde aan te laten sluiten bij de veranderende maatschappij. In dit kader is PACT Utrecht opgericht om de instellingen te stimuleren en te helpen bij deze opgave (zie ook paragraaf 4.5). Daarnaast erkennen zij dat diversiteit op het podium niet voldoende is om het publiek te diversifiëren; ook het personeelsbestand moet volgens de sector zelf diverser worden.

Wijkcultuurhuizen maken werk van culturele diversiteit. Zij betrekken groepen wijkbewoners bij het maakproces, dus al aan de voorkant, en sturen hun makers de wijken in om te inventariseren, welke thema's er leven. Bovendien is het personeelsbestand van de wijkcultuurhuizen overwegend gekleurder dan dat van de andere instellingen. Groepen als DOX, Stut Theater en New Dutch Connections laten succesvol zien hoe zij in hun werkwijze vaak vanuit het publiek vertrekken, met diverse verhalen op het toneel en een divers publiek qua etniciteit, leeftijd of opleidingsniveau tot gevolg. Andere theatermakers, die meer de artistieke focus als uitgangspunt in het maakproces nemen in plaats van het publiek, geven aan dat het onderwerp wel degelijk hun aandacht heeft. Zij geven dat vorm door repertoirekeuzes met thema's die gericht zijn op een brede en diverse publiekssamenstelling.

Het onderwerp culturele diversiteit is te complex voor een van bovenaf opgelegde politieke oplossing, geven de instellingen aan. De instellingen kunnen het niet individueel oplossen. Ieder moet hieraan op zijn eigen manier bijdragen, vanuit zijn eigen kracht, waarbij ze elkaar waar nodig kunnen opzoeken om samen op te trekken. Niet alles wat elke groep maakt is voor iedereen en dat hoeft ook niet, zolang het veld in zijn gezamenlijkheid maar een divers aanbod voor vele doelgroepen biedt. Zie ook de paragraaf over diversiteit van het publiek in hoofdstuk 3. Spelers in het veld vinden het mooi als Utrecht op dit thema een voortrekkersrol zou vervullen.

6.6 Financiering voor productie

Meerjarige subsidies 2017-2020

De gemeente Utrecht verstrekt in de lopende cultuurnotaperiode op het gebied van productie aan tien gezelschappen vierjarige subsidies, variërend tussen € 80.000 en € 500.000 per instelling, in totaal iets meer dan € 2 miljoen per jaar. Zeven instellingen daarvan ontvangen ook rijkssubsidie. De Utrechtse theatersector kan meeprofiteren van de kleine groei in het rijksbudget voor cultuur vanaf 2018. Utrecht zou zich als stad op theatergebied met behulp van aanvullende rijksmiddelen beter kunnen manifesteren als spil in de stedelijke regio. Op het gebied van dans is de financiële basis van rijk en gemeente nog smaller.

Theater Utrecht en Het Filiaal theatermakers ontvangen directe subsidie van het ministerie op grond van hun positie in de basisinfrastructuur. Theater Utrecht is deze periode met een zeer positief advies opnieuw bestempeld als middelgroot gezelschap, wat een bij de ambities passende positie is, volgens de Raad voor Cultuur. De basis voor het Utrechtse stadsgezelschap, die enige tijd geleden verloren leek, is daarmee herwonnen. Het Filiaal theatermakers heeft een zeer positief oordeel van de Raad voor Cultuur gekregen en daarmee de positie die beschikbaar was voor één jeugdtheatergezelschap in de regio Midden verdiend, ten koste van de Bonte Hond uit Almere en Holland Opera in Amersfoort. In de drie andere grote steden was er bij voorbaat één plek beschikbaar in de basisinfrastructuur voor een jeugdtheatergezelschap en was er ook maar één kandidaat voor.

De Dansers, Room with a view (Dries Verhoeven), Stuim (Schweigman&), Aluin en Het NUT ontvangen meerjarige subsidie van het Fonds Podiumkunsten, DOX ontvangt die ook en bovendien van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Stut en New Dutch Connections ontvangen van de gemeente meerjarige subsidie. Naast deze gezelschappen ontvangen ook podia, festivals en wijkcultuurhuizen meerjarige subsidies van de gemeente die deels worden besteed aan producties.

De wijkcultuurhuizen, die een veel breder palet aan disciplines bestrijken dan alleen theater en dans, ontvingen de afgelopen jaren middelen uit de Wijk Actie Plannen, die de gemeente en het rijk hebben afgebouwd. Daarom hebben de wijkcultuurhuizen hogere aanvragen gedaan voor op de cultuurgelden, wat in enkele maar niet in alle gevallen tot hogere bijdragen heeft geleid.

Enkele aanvragen voor deze periode zijn afgewezen en niet alle aanvragen konden worden gehonoreerd, hoewel de verhoging van het cultuurbudget alsnog voor enkele instellingen op het gebied van theater tot meerjarige subsidie heeft geleid. Andersom waren er ook witte vlekken in het totale palet van aanvragen. Zo heeft de Adviescommissie Cultuurnota geconstateerd dat er meer plek zou moeten komen voor makers in dans. SHIFFT en Illusionary Rockaz Company hebben zich kortgeleden in Utrecht gevestigd maar krijgen nog geen meerjarige subsidie. De Adviescommissie Cultuurnota heeft in zijn advies ten aanzien van de subsidiëring van makers het volgende meegegeven: "Utrechtse makers zijn van hoog niveau en spelen op landelijke en internationale podia een rol van betekenis. De huidige middelen zijn echter ruim onvoldoende om nieuwe initiatieven te ondersteunen. Bestaande makers worden daardoor geremd, maar schrijnender: nieuwe toetreders binnen deze sector hebben we door schaarste van middelen niet kunnen honoreren. We vinden dat reparatie hier gewenst is."

Incidentele en projectsubsidies

De gemeente Utrecht verstrekt verder eenmalige subsidies voor culturele projecten. De subsidie is maximaal 50 procent van de totale kosten voor een project. Per jaar zijn er drie subsidierondes voor aanvragen van meer dan € 4.000 per aanvraag. Ook is er maandelijks aanvraag mogelijk voor subsidies tot € 4.000. Van deze mogelijkheid wordt redelijk goed gebruik gemaakt door de theater- en danssector, en het aantal aanvragen en toekenningen neemt toe, maar blijft nog ver achter bij muziek. In de periode 2013-2016 waren er in theater en dans bijna drie keer zo veel aanvragen als in de periode 2009-2012, en is in totaal € 530.000 toegekend.

Deze toename is positief te noemen, maar de gemiddelde bijdrage per toekenning is wel meer dan gehalveerd, in beide sectoren van circa € 13.000 per aanvraag naar circa € 5.500 per aanvraag. Vermoedelijk heeft vooral de maandelijks aanvraagmogelijkheid voor subsidies tot € 4.000 aan populariteit gewonnen. Er is nog geen zicht op aanvragen in de periode 2017-2020, maar een verdere toename van het aantal aanvragen is te voorzien, en bij gelijkblijvend budget worden ook snel de grenzen bereikt van de budgettaire mogelijkheden voor toekenningen.

De provincie Utrecht draagt beperkt bij aan financiering van kunst en cultuur. De theatersector mist de mogelijkheid voor financiering van provinciale activiteiten en initiatieven. De provincies Noord-Holland en Zuid-Holland ondersteunen ook nauwelijks instellingen die in de drie grote steden zijn gevestigd. De provincie Noord-Brabant doet dit wel bij Brabantse steden, niet in alle gevallen in de vorm van meerjarige (exploitatie)subsidies maar ook met impuls gelden en andere ondersteuning.

Van incidenteel naar structureel: van kloof naar brug?

De subsidiesystematiek van de gemeente Utrecht voorziet onvoldoende in substantiële financiering van (met name jonge) makers die zich nog onvoldoende hebben ontwikkeld c.q. bewezen om in aanmerking te komen voor meerjarige subsidies. Deze zorg is aan de orde gekomen in eerdere bijeenkomsten van makers en ook in de sectoranalyses Muziek en Film en Beeldcultuur. De Adviescommissie heeft in 2016 in haar advies ook haar zorgen geuit: "Jonge aanwas is belangrijk. Na talentontwikkelingsprojecten en projectsubsidies staan de jonge makers voor de uitdaging van

een aanvraag voor vierjarige subsidies. Om deze, en andere nog niet volledig volgroeide initiatieven, een financieel toekomstperspectief te bieden vinden wij het wenselijk om meer differentiatie aan te brengen tussen de meerjarige subsidies en eenmalige projectsubsidies. De stap tussen deze twee subsidievormen wordt door ons nu als te groot ervaren.”

In de sectoranalyse Muziek is als aanbeveling naar voren gebracht om een subsidiesystematiek te ontwikkelen waarin resultaten en ambities worden vertaald naar verschillende subsidietermijnen. Al tijdens de periode waarvoor een subsidie wordt verstrekt, zou het mogelijk moeten worden om op basis van resultaten en ambities door te schuiven naar een langere subsidietermijn. Een dergelijke afspraak, aanvullend op een breder palet aan regelingen, stimuleert het continue gesprek tussen instellingen en de gemeente als subsidieverstrekker en maakt ruimte voor innovatie.

Subsidiesystematiek die meer tegemoetkomt aan de praktijk

Er is behoefte aan een subsidiesystematiek die beter recht doet aan de praktijk van (jonge) makers. In de werksessies zijn suggesties gedaan voor de herziening van de subsidiesystematiek, en er is ook concrete input gegeven in de makers bijeenkomst die de gemeente en Het Huis organiseerden op 15 mei 2017. De systematiek zou ruimte moeten creëren voor het ontwikkelen van producties in plaats van gericht zijn op het leveren van prestaties, in de vorm van presentaties. Daarmee kan ruimte worden gecreëerd voor ontwikkeling en innovatie, zonder vanzelfsprekende presentatie na afloop. De gemeente zou voor ontwikkeling en innovatie investeringsbudgetten kunnen reserveren. Stipendia zijn daar ook een passende vorm voor.

Uit het veld blijkt ook de behoefte dat er meer ruimte ontstaat in de subsidieafspraken tussen gemeente en gesubsidieerde instellingen. Zo leeft de wens om de grens aan het jaarlijkse positieve saldo en de omvang van het weerstandsvermogen te verhogen, en daarmee ondernemerschap te stimuleren. Een voorstel dat wij inbrengen is dat de prestatie-eisen van de gemeente op een modernere manier kunnen worden vormgegeven. Er komen dan meer mogelijkheden om de functies en activiteiten te belichten waarmee culturele instellingen op hun eigen wijze waarde creëren op artistiek, maatschappelijk en economisch gebied.

Ook is er behoefte aan een verbeterde vindbaarheid en toegankelijkheid van de regelingen. Daarbij zou het helpen als landelijke en lokale regelingen en de criteria die daarin worden gehanteerd elkaar aanvullen in plaats van in de weg zitten. Een concreet voorbeeld daarvan is de wens en noodzaak tot reizen met voorstellingen, mede in het kader van spreiding, die zich lastig verhoudt met de intentie tot worteling in de eigen stad en regio. Er wordt door spelers in de sector gepleit voor een subsidiehub op stedelijk niveau waarin ook de landelijke regelingen worden aangeboden.

Verhoging van het budget ten behoeve van de schaa sprong

De Adviescommissie constateerde al dat het cultuurbudget gelijk is gebleven en er te weinig financiële ruimte is voor jonge makers om mee te doen, en voor gevestigde instellingen om door te groeien. Door het groeiend aantal inwoners is het budget voor cultuur per inwoner gedaald. Hier kan de gemeente op inspelen door het cultuurbudget te laten aansluiten bij de groei van de stad. De theater- en danssector pleit voor een verhoging van het cultuurbudget, of dat nu structureel of incidenteel wordt verdeeld en of het direct aan de makers ten goede komt of via programmeringsbudgetten van podia en festivals. Het gaat hier zowel om het totaal als de bijdrage per instelling, dat laatste ook vanwege de zorgen als werkgever voor de inkomensposities van kunstenaars, die ook landelijk aandacht krijgen via het initiatief *Fair Practice* van Kunsten'92.

Utrecht is toe aan een schaa sprong op cultureel gebied, is een van de belangrijkste constatering en van de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020, die door de theater- en danssector sterk wordt onderschreven. Het veld herkent en erkent dat Utrecht nu de mogelijkheid om uit te groeien tot een échte culturele metropool kan pakken. De basis is er. Er is geïnvesteerd in de infrastructuur, er zijn sterke instellingen, uitstekende makers, onderscheidende internationaal georiënteerde festivals, ensembles en gezelschappen. De stevige infrastructuur (de zalen) alsook de groeiende vraag vanuit scholen in Leidsche Rijn vragen om meer personeel; gezelschappen en wijkcultuurhuizen lopen daarbij tegen hun grenzen op. Er is behoefte aan een schaa sprong op inhoud, ruimte en menskracht.

Versterking van de theater- en danssector door structureel meer budget en support

Een structurele en substantiële financiële injectie kan voor de theater- en danssector op verschillende manieren voor impulsen zorgen. In deze sectoranalyse worden diverse kansen benoemd die hier nog eens worden opgesomd. Om aan de groeiende vraag te kunnen voldoen, is meer budget nodig voor programmering en presentatiemogelijkheden. Er ligt een zorg bij de inkomsten van kunstenaars in algemene zin, zie ook de fair practice code en de Arbeidsmarktagenda culturele en creatieve sector. Inzet op talentontwikkeling biedt toekomstperspectief voor jonge makers. Er is meer budget gewenst voor de initiële ontwikkeling van producties, niet alleen van jonge makers, maar ook in het middensegment en de top. Daaraan gekoppeld zijn er zorgen over de stijgende kosten voor werkruimtes. Ten slotte vergt een campagne gericht op culturele diversiteit meer dan alleen goede wil; er zal ook budget voor beschikbaar moeten zijn.

Uit deze sectoranalyse is gebleken dat van de gemeente veel meer verwacht wordt dan extra geld. Er leven in de theater- en danssector zorgen over het politiek besef en de geringe ambitie van de gemeente om de groei van de culturele sector te laten aansluiten bij de groei van de stad. De gemeente kan behalve met het verhogen van het cultuurbudget ook bijdragen aan de collectieve promotie door kunst en cultuur positief in beeld te brengen bij een breed publiek. Het veld doet een beroep op de gemeente om de regie terug te pakken en een integraal en gezamenlijk plan inclusief bijpassende middelen te creëren met ambitie en een onderscheidend profiel.

Bijlage 1 – gesprekspartners

Deelnemers aan de sessie Productie op 7 september 2017

#	Naam	Organisatie	Functie
1	Hedwig Duykers	Utrechts Centrum voor de Kunsten	Hoofd Dans & Musical
2	Leendert van Veldhuizen	ZIMIHC	Coördinator theater Zuilen
3	Dorothe Lucassen	Het Wilde Westen	Directeur
4	Moon Brocken	Theatergroep Aluin	Zakelijk leider
5	Jacques van Veen	Theater Utrecht	Algemeen directeur
6	Raymond Den Uijl	Illusionary Rockaz Company	Organisator
7	Marjolein van Bommel	Het Filiaal theatermakers	Zakelijk leider
8	Lisa Donia	SHIFFT	Zakelijk producent
9	Charlot van der Meer	SHIFFT	Productieleider
10	Jannet van Lange	Het NUT (Nieuw Utrechts Toneel)	Zakelijk coördinator en dramaturg
11	Rachel Feuchtwang	Schweigman&	Zakelijk leider
12	Guy Corneille	De Dansers	Artistiek Leider
13	Lucia Claus	Stadsschouwburg Utrecht	Directeur
14	Liesbeth van Droffelaar	Gemeente Utrecht	Senior beleidsadviseur
15	Carolien Labib	Gemeente Utrecht	Senior beleidsadviseur
16	Bastiaan Vinkenburg	Berenschot	Sectorleider Kunst & Cultuur
17	Anouk Leeuwerink	Berenschot	Associé
18	Lizzy Ruijs	Berenschot	Stagiaire

Deelnemers aan de sessie Talentontwikkeling op 14 september 2017

#	Naam	Organisatie	Functie
1	Daan Lustenhouwer	Café Theater Festival	Zakelijk directeur
2	Josephine van Rheenen	De Dansers	Artistiek leider
3	Paul Dijkema	Dox	Zakelijk directeur
4	Corien Baart	Fonds Podiumkunsten	Secretaris theater
5	Marijn Lems	Het Huis Utrecht	Huisdramaturg
6	Cobie de Vos	Het Huis Utrecht	Directeur
7	Bart Bleijerveld	Het Wilde Westen	Procesmaker
8	Paul de Vries	HKU theater	Studieleider opleiding docent theater en educatie
9	Raymond den Uijl	Illusionary Rockaz Company	Organisator
10	Shailesh Bahoran	Illusionary Rockaz Company	Artistiek leider
11	Bright O. Richards	New Dutch Connections	Directeur
12	Rainer Hofmann	SPRING Performing Arts Festival Utrecht	Artistiek directeur
13	Lucia Claus	Stadsschouwburg Utrecht	Directeur
14	Thibaud Delpeut	Theater Utrecht	Artistiek directeur
15	Arieke Luikinga	Utrechts Centrum voor de Kunsten	Vakspecialist jeugdtheater
16	Marjon van Laarhoven	ZIMIHC	Stafmedewerker ZIMIHC
17	Lisa Donia	SHIFFT	Zakelijk producent
18	Ingrid Beer	Danscentrum Utrecht	Bestuurslid
19	Carolien Arnold	Danscentrum Utrecht	Maker
20	Guy Corneille	De Dansers	Artistiek leider
21	Rozemarijn Gerritsen	Tweetakt	Communicatie- en beleidsmedewerker
22	Richard Molenschot	ROC Creative College	Curriculumleider
23	Carolien Labib	Gemeente Utrecht	Senior Beleidsadviseur
24	Bastiaan Vinkenburg	Berenschot	Sectorleider Kunst & Cultuur
25	Anouk Leeuwerink	Berenschot	Associé
26	Laura Vestjens	Berenschot	Stagiaire

Deelnemers aan de sessie Presentatie op 19 september 2017

#	Naam	Organisatie	Functie
1	Hedwig Duykers	Utrechts Centrum voor de Kunsten	Hoofd Dans & Musical
2	Marjolein van Bommel	Het Filiaal theatermakers	Zakelijk leider
3	Daan Lustenhouwer	Café Theater Festival	Zakelijk leider
4	Jacques van Veen	Theater Utrecht	Algemeen directeur
5	Josephine van Rheenen	De Dansers	Artistiek leider
6	Miriam Gilissen	De Dansers	Zakelijk leider
7	Lucia Claus	Stadsschouwburg Utrecht	Directeur
8	Nicole Stellingwerf	LKCA	Specialist cultuurparticipatie
9	Appie Alferink	ZIMIHC	Directeur
10	Dorothe Lucassen	Het Wilde Westen	Directeur
11	Jeltsje In der Rieden	SPRING Performing Arts Festival	Zakelijk leider
12	Charlot van der Meer	SHIFFT	Productieleider
13	Lisa Donia	SHIFFT	Zakelijk producent
14	Harmen van Twillert	Studio Dries Verhoeven	PR- en persmedewerker
15	Harm Lambers	Theater Kikker/Podium Hoge Woerd	Directeur
16	Liesbeth van Droffelaar	Gemeente Utrecht	Senior beleidsadviseur
17	Bastiaan Vinkenburg	Berenschot	Sectorleider Kunst & Cultuur
18	Anouk Leeuwerink	Berenschot	Associé
19	Evie Schellekens	Berenschot	Stagiaire

Bijlage 2 – Bronnen en aanvullend materiaal

- Advies Commissie Cultuurnota 2017-2020, 2016
- Advisering Raad voor Cultuur 2015 en over 2017-2020
- Advies Fonds Podiumkunsten voor 2017-2020
- Cultuurkaart Utrecht, Atlas voor Gemeenten, rapportage mei 2017
- Utrecht Monitor 2017
- Nota Subsidievoorstellen 2017-2020
- Over het Voetlicht - rapport Commissie ter Horst, 2015
- Verslag Makersbijeenkomst Utrecht, 15 mei 2017
- Verslag Stadsgesprek cultuur, 27 mei 2015
- Podia 2016 en andere brancheinformatie van de VSCD
- Economische ontwikkelingen in de cultuursector 2009-2015, APE en Dialogic, 2016
- Fair Practice Code, Kunsten'92 e.a., 2017
- Arbeidsmarktagenda culturele en creatieve sector, 2017
- Websites van instellingen
- Programma's, brochures en nieuwsberichten van gezelschappen, podia en festivals
- Jaarverslagen en beleidsplannen van gesubsidieerde instellingen
- Theaterkrant – diverse edities
- *Cultuur beweegt*, brief minister Bussemaker, juni 2013
- Brief van alle bij de NAPK aangesloten jeugdproducenten aan minister Bussemaker van 28 april 2015 als aanvullende reactie op advies Raad voor Cultuur jeugdproducenten
- SCP / CBS, diverse onderzoeken en cijfers met betrekking tot cultuursector